

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А.С. МАКАРЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ
Кафедра менеджменту освіти та педагогіки вищої школи

Сіренко Олена Станіславівна

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ У ЗВО**

Спеціальність: 073 «Менеджмент»

Галузь знань: 07. Управління та адміністрування

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник

_____ О.Б. Кривонос,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки

«___» _____ 2020 року

Виконавець

_____ О.С. Сіренко

«___» _____ 2020 року

Суми 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСТВА.....	8
1.1. Сутність та зміст процесу соціалізації студентства	8
1.2. Особливості соціалізації студентства у ЗВО.....	20
РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТСТВА У СУЧАСНОМУ ЗВО: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ.....	35
2.1. Соціалізація студентської молоді: управління мотивацією та соціокультурною діяльністю.....	35
2.2. Система конструювання управлінських технологій соціалізації студентів у сучасному ЗВО.....	50
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	65

ВСТУП

Актуальність теми. Проблема соціалізації підростаючого покоління з метою успішної адаптації в суспільстві, всебічного розвитку завжди вважалася актуальною. І це не випадково – держава, суспільство і сама особистість зацікавлені в успішній соціалізації всіх громадян. Важливе місце в даному процесі відіграють заклади вищої освіти зокрема. Соціалізація студентів, що передбачає формування ціннісних орієнтацій, успішний особистісний та професійний розвиток в швидко мінливих соціально-економічних відносинах багато в чому визначає успішний розвиток суспільства в цілому. Особливе значення ця проблема набуває в умовах нестабільного розвитку країни, відсутність у молоді стійких життєвих орієнтирів. У зв'язку з цим зростає відповідальність освітніх установ всіх рівнів за успішну соціалізацію.

Соціалізація студентів у закладі вищої освіти принципово відрізняється від відповідного процесу в загальноосвітній школі. При вступі до закладу вищої освіти студенти потрапляють в нове освітнє середовище. Більшість з них відчують серйозні труднощі адаптаційного періоду. Ці труднощі негативно впливають на успішність освоєння освітніх програм, взаємодію з товаришами по навчанню і викладацькими кадрами, в цілому викликаючи дискомфорт від самого навчання у вищій школі.

Без цілеспрямованої роботи щодо соціалізації студентів, проблеми в навчанні не знімаються з переходом на наступні курси, а, як правило, накопичуються, приводячи до різних негативних наслідків (психологічні зриви, відрахування тощо). З іншого боку, без сформованих стійких моральних орієнтирів, при відсутності умінь: планувати свій життєвий і професійний шлях, відстоювати власні переконання, за що і відповідає процес соціалізації у закладі вищої освіти, його випускники насилу орієнтуються в соціально-економічній обстановці та з великим ступенем

ймовірності можуть поповнити маргінальне, а можливо і кримінальне середовище.

Перераховані проблеми викликають необхідність вирішення важливої педагогічної проблеми – на основі осмислення досвіду соціалізації студентів системи вищої освіти визначити принципи, напрямки, механізми і організаційно-педагогічні умови управління цією діяльністю з позицій сучасних вимог і на перспективу.

Робота тісно пов'язана з державною науково-дослідною темою, що розробляється кафедрою менеджменту освіти та педагогіки вищої школи «Теоретичні та методичні засади фахової підготовки менеджерів освіти і педагогів вищої школи» (Реєстраційний номер 0116U005862).

Мета дослідження: визначення методологічних засад управління процесами соціалізації студентів у закладах вищої освіти.

Мета дослідження обумовила визначення таких завдань:

- виявити сутність та зміст процесів соціалізації студентства;
- виокремити особливості соціалізації студентства у ЗВО;
- схарактеризувати процеси соціалізації студентської молоді, управління мотивацією та соціокультурною діяльністю;
- проаналізувати систему конструювання управлінських технологій соціалізації студентів у сучасному ЗВО.

Об'єкт дослідження – процес соціалізації студентів у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – методологічні засади управління процесами соціалізації студентів в закладі вищої освіти.

Методологічна основа дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження виступають: положення і провідні ідеї концепції соціалізації особистості, концепція цілісного підходу до розгляду педагогічного процесу, діяльнісний підхід, особистісний підхід, особистісно-діяльнісний підхід, ідеї демократизації та гуманізації освіти.

Для вирішення поставлених завдань застосовувався комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження: теоретичний аналіз філософської, соціологічної, психологічної та педагогічної літератури; моделювання; опитування (анкетування, бесіда), спостереження, аналіз діяльності студентів, вивчення студентської навчальної документації, вивчення та узагальнення позитивного педагогічного досвіду. Методологічною основою є найважливіші положення діалектико-матеріалістичного вчення про розвиток особистості; положення про взаємозв'язок і взаємозумовленість явищ, зокрема про взаємозв'язок соціально-економічних змін і оновленням системи освіти; педагогічна теорія діяльності, теорія системно-діяльнісного підходу, що знайшли своє відображення в роботах провідних вітчизняних і зарубіжних вчених в галузі управління, педагогіки, психології, соціології та економіки.

Наукова новизна дослідження. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому: виділені фактори, що визначають ефективність управління процесом соціалізації студентів закладу вищої освіти: особистісна характеристика студента (аксіологічний, практичний, мотиваційний і рефлексивний аспекти); ставлення до навчально-виховного процесу у закладі вищої освіти; потреба студента в самоосвіті та ставлення до зовнішніх джерел інформації, в тому числі і негативно впливає на характер особистості; успішність адаптації у закладі вищої освіти; взаємозв'язок навчально-виховного процесу з вимогами майбутньої професії; особливості управління процесом соціалізації у закладі вищої освіти; роль зовнішньої оцінки успішності соціалізації (за результатами, з боку викладачів, товаришів тощо); необхідність прискорення соціалізації населення і перш за все більш ранньої соціалізації підростаючого покоління в умовах ринкових відносин; виділена сукупність принципів організації навчально-виховного процесу, що визначають успішне управління соціалізацією студентів закладу вищої освіти: соціальної спрямованості, індивідуалізації, комунікативності, суб'єктності, прогностичності, системності; запропоновані та апробовані

напрямки управління процесами соціалізації студентів: забезпечення успішної адаптації; особистісно-орієнтоване навчання; розвиток духовності особистості; розвиток творчого мислення; підвищення соціальної активності. Визначено механізми управління процесами соціалізації студентів в ході реалізації виділених напрямків; визначено організаційно-управлінські умови, що забезпечують успішність процесу соціалізації студентів.

Практична значущість дослідження. Практична значимість дослідження визначається тим, що в роботі виділені фактори, які визначають ефективність управління процесом соціалізації студентів закладів вищої освіти. Запропоновано сукупність принципів, напрямки, механізми і організаційно-управлінські умови необхідні і достатні для успішної соціалізації студентів відповідно до сучасних вимог і на перспективу. Ці положення вносять певний вклад в теорію управління і теорію професійної освіти, і можуть служити підставою для подальших наукових досліджень в галузі вищої освіти.

Висновки та рекомендації можуть бути використані при визначенні концептуальних основ розвитку закладів вищої освіти і при вдосконаленні управління процесами соціалізації у ЗВО.

Апробація результатів дослідження відбувалася через обговорення змісту магістерської роботи на засіданнях кафедри менеджменту освіти та педагогіки вищої школи, а також виступі на VI Міжнародній науково–практичній конференції «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін» (Суми, 23-24 квітня 2020 р.); IV Міжнародній науково–практичній конференції «Європейський університет: імідж, мобільність та соціальні перспективи» (Суми, 06-07 травня 2020 р.), II Міжнародній науково–практичній конференції «Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи» (12-13 листопада 2020 р.) на базі Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка та Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи

розвитку» (17 листопада 2020 р.) на базі на базі університету Григорія Сковороди в Переяславі.

Публікації:

1. Сіренко О.С. Методологічні засади управління процесами соціалізації студентів у ЗВО. *«Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Переяслав, 17 листопада 2020 р.). Переяслав, 2020. Вип. 65. С. 116-119.
2. Сіренко О.С. Особливості управління соціалізацією студентів. *Магістр*: Збірник наукових праць молодих учених / Гол. ред. проф. О.Г. Козлова. Суми: Вид-во ФОП Цьома С.П. 2020. С. 117-120.

Структура роботи обумовлена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, двох розділів (чотирьох підрозділів), висновків та списку використаної літератури (101 позиція).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСТВА

1.1. Сутність та зміст процесу соціалізації студентства

Українське суспільство протягом останніх 20 років піддається серйозним системним і структурним змінам. Суспільство, що змінюється, висуває нові вимоги до формування нового покоління. Від випускників закладів вищої освіти потрібне нове професійне мислення, висока мобільність, комунікативна компетентність, високий рівень соціальної зрілості і особистісного самовизначення.

У зв'язку з цим центральна увага повинна приділятися підвищенню соціальної функції в процесі професійної підготовки студентів закладу вищої освіти, що забезпечує їх готовність до вмілої побудови соціальних відносин з людьми, розуміння сенсу отриманої освіти, визначення перспектив особистісного саморозвитку.

Проблема соціалізації людини є однією з основних проблем педагогіки. Соціалізація – найширше поняття, що характеризує процес становлення особистості, воно передбачає не стільки свідоме засвоєння готових форм і способів соціального життя (ідей, цінностей, норм), скільки вироблення власних орієнтацій, свого стилю життя, соціального досвіду.

Автором терміну «соціалізація» стосовно людини є американський соціолог Ф. Г. Гіддінгс, який в 1887 р в книзі «Теорія соціалізації» вжив його в значенні близькому до сучасного – «розвиток соціальної природи або характеру індивіда», «підготовка людського матеріалу до соціального життя».

Традиційно соціалізація розглядається в двох підходах. Перший підхід стверджує або передбачає пасивну позицію людини в процесі соціалізації, а саму соціалізацію розглядає як процес її адаптації до суспільства, яке формує

кожного свого члена відповідно до притаманної йому культурою. Цей підхід називають суб'єкт-об'єктним (суспільство – суб'єкт впливу, а людина – її об'єкт). Біля витоків цього підходу стояли французький вчений Еміль Дюркгейм і американський – Толкотт Парсонс [82, с. 24].

Прихильники другого підходу виходять з того, що людина бере активну участь у процесі соціалізації і не тільки адаптується до суспільства, але і впливає на свої життєві обставини і на себе саму. Цей підхід визначається як суб'єкт-суб'єктний. Засновниками даного підходу вважаються американці Чарльз Кулі і Джордж Герберт Мід.

Грунтуючись на суб'єкт-суб'єктному підході, соціалізацію можна трактувати як розвиток і самозміни людини в процесі засвоєння і відтворення культури, що відбувається у взаємодії людини зі стихійними, такими, що направляються і цілеспрямовано створюваними умовами життя на всіх вікових етапах.

Для даного дослідження кожна з концепцій по-своєму заслуговує на увагу: дані підходи визначили розуміння процесу соціалізації студентів у закладі вищої освіти як суб'єкт-об'єктного впливу і суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача зі студентом в педагогічному процесі, як процес розвитку і саморозвитку студента з об'єкта діяльності в суб'єкта взаємодіяльності. Людина може бути активним і пасивним учасником процесу соціалізації, так як вплив чинників різний [20, с. 8].

У вітчизняній науці великий внесок в постановку і вивчення проблем соціалізації вніс І.С. Кон. Він вважав, що соціалізація являє собою сукупність всіх соціальних і психологічних процесів, за допомогою яких індивід засвоює систему знань, норм і цінностей, що дозволяють йому функціонувати в якості повноправного члена суспільства.

Підходи до вивчення соціалізації:

- об'єктивний, що визначає який тип людини прагне сформувати конкретне суспільство;

- суб'єктивний, що визначає як сама людина проявляє свою активність в процесі соціалізації, як і наскільки вона задовольняється і стимулюється суспільством;
- екологічний, що характеризує об'єктивні чинники і обставини, що впливають на соціалізацію;
- процесуальний, що показує якими шляхами і способами здійснюється соціалізація;
- інституційний, що виявляє які інститути і групи здійснюють соціалізацію людини [90, с. 91].

Дослідники вважають, що процес соціалізації індивіда триває протягом усього його життя і залежить від багатьох факторів.

Існують різні підходи до характеристики стадій соціалізації. Максимовська Н.О., визначаючи трудову діяльність індивіда як основну, виділила три основні стадії соціалізації: дотрудову, трудову і післятрудову [62, с. 35].

Відповідно до віку індивіда соціалізацію поділяють на три стадії: на первинній стадії (соціалізація дитини) головним агентом соціалізації виступає сім'я; вторинна стадія охоплює період отримання формальної освіти, головними агентами соціалізації є освітні установи; і третя стадія – це соціалізація дорослої людини, соціалізація в професійній діяльності, в даному випадку в якості головних агентів соціалізації слід позначити трудовий колектив і саму особистість (самосоціалізація) [99, с. 68].

З точки зору психології і педагогіки дані три стадії соціалізації правомірно розглядати як перехід індивіда від соціалізації (перша стадія) до самосоціалізації як усвідомлюваного, цілеспрямованого, самокерованого і конструйованого самою особистістю процесу (друга і, особливо, третя стадії). Згідно з цим положенням студенти як соціальна група знаходяться на стадії самосоціалізації.

Дослідники також вказують на те, що засвоєння цінностей і функціонування в суспільстві не є кінцевою метою процесу соціалізації.

Соціалізація, перш за все, має на увазі становлення і розвиток індивідуальності людини та її самореалізацію. Таким чином, суть соціалізації полягає в пошуку і подальшій реалізації в соціумі власної індивідуальності за допомогою придбання типових для членів даного суспільства рис [102, с. 106].

Розвиваючи ідею про процес соціалізації як становлення індивідуальності, дослідники виявляють механізм, своєрідну рушійну силу соціалізації, який полягає в прагненні людини, з одного боку, увійти в суспільство, стати його повноцінним членом і, з іншого боку, прагнення людини до виділення зі спільноти, визнання її унікальності, реалізації власної індивідуальності. З цієї точки зору соціалізація представляється як діалектична єдність двох протилежних потреб людини – потреби в інтеграції в суспільство і потреби в індивідуалізації, відокремленні від нього [10, с. 61].

У соціалізації виділяють кілька аспектів, які відображають багатовимірність даного феномена і намічають можливі підходи до його вивчення:

- особистісний аспект, коли соціалізація розглядається як один з ключових чинників формування і подальшого розвитку особистості;
- діяльнісний аспект, коли соціалізація постає як певний вид діяльності, зокрема це положення відноситься до спеціально організованого процесу соціалізації, який здійснюється в освітніх установах і самосоціалізації на противагу неусвідомлюваної стихійної соціалізації;
- культурологічний аспект, коли соціалізація трактується як освоєння людиною культури даного суспільства;
- аксіологічний (ціннісний) аспект, коли соціалізація визначається як засвоєння особистістю цінностей, норм і смислів, які панують в даному суспільстві;
- когнітивний (пізнавальний) аспект, що характеризує процес соціалізації як пізнання особистістю суспільства і себе як члена даного суспільства;

- інформаційний аспект, коли соціалізація інтерпретується як процес засвоєння особистістю соціальної інформації, при цьому в сучасному інформаційному суспільстві, чим вищий соціальний статус індивіда, тим вище рівень його доступу до інформації; необхідно вказати, що даний аспект пов'язаний з когнітивним;
- інтерактивний аспект, коли аналізуються способи і форми взаємодії особистості і суспільства;
- аттitudний аспект, який вивчає відносини, що складаються між особистістю і соціумом в ході їх взаємодії [15, с. 33].

Дослідники вважають, що соціалізація людини відбувається в результаті її взаємодії з різноманітними і численними факторами, групами, організаціями, агентами за допомогою різних засобів і механізмів. Взаємодія з ними, вплив їх на дітей, підлітків, юнаків не тільки доповнюють один одного, але в тій чи іншій мірі суперечать один одному.

Від того, як відбувається ця взаємодія стихійно, спрямовується і соціально контрольована соціалізація, багато в чому залежить самозміна людини протягом її життя і в цілому – її соціалізованість.

Єдиної точки зору на те, що являє собою соціалізованість людини, не існує. Трагування соціалізованості великою мірою залежать від того, в руслі якого підходу до соціалізації вони розглядаються.

У руслі суб'єкт-об'єктного підходу до розуміння соціалізації соціалізованість в загальному вигляді розуміється як сформованість рис, що задаються статусом і необхідних даним суспільством. У руслі суб'єкт-суб'єктного підходу соціалізованість визначається як результативна конформність індивіда до соціальних приписів.

Перш за все, відзначається, що соціалізованості як результатів процесу соціалізації може бути безліч в зв'язку з тим, що суб'єктом соціальних вимог можуть виступати окремі групи або соціальні інститути. Також відзначається позиція дослідників, згідно з якою саме поняття «соціалізованість» має бути застосовувана тільки до конкретних умов, в яких розвивається індивід.

Рівні соціалізованості індивіда виділив і охарактеризував Грицак С.М. Класифікація соціалізованості, дана автором, проводиться за ознакою засвоєння обсягу знання і культури даної соціальної групи (повна, неповна і часткова соціалізованість), а також їх актуальності і протяжності за часом. Обсяг засвоєних і використовуваних знань і культури дозволяє індивіду з різною часткою успішності вирішувати завдання, поставлені суспільством [27, с. 50].

Бистрова Ю.О. в дисертаційному дослідженні виділяє п'ять трактувань процесу соціалізації і відповідного результату – соціалізованості індивіда:

- соціалізація як придбання людиною соціальної природи;
- соціалізація як адаптація індивіда до суспільства;
- соціалізація як інкультурація;
- соціалізація як передача і засвоєння норм і цінностей;
- соціалізація як освоєння соціальних ролей [12, с. 50].

Савотіна Н.А. визначає поняття «соціалізованості» як «соціальну норму» – «результат успішної соціалізації, що дозволяє індивідам і суспільству відтворювати соціальні зв'язки, суспільні відносини і культурні цінності і забезпечувати їх подальший розвиток». Соціальна норма представляється як оцінка соціалізованості індивіда, пов'язана з потребами даного суспільства, і готовність його до освоєння нових соціальних ролей [86, с. 40].

Русанова О.І. характеризує соціалізованість як позитивний результат соціалізації і визначає її як сукупність індивідуальних особливостей особистості, які забезпечують найбільшу успішність значною для даного індивіда діяльності, позитивне самопочуття і емоційну задоволеність життям в цілому. Вона розуміє соціалізованість не тільки як відповідність людини соціальним вимогам, що пред'являються до даного вікового етапу, але і як наявність особистісних і соціально-психологічних передумов до переходу в нові ситуації соціального розвитку для виконання завдань наступного етапу соціалізації. [84, с. 407]

Хмич Г.О. виділив в якості провідних компонентів соціалізації когнітивно-рефлексивний, комунікативний, практичний, ціннісно-смысловий і визначила показники соціалізованості [97, с. 465].

Однак, придбаваючи ті чи інші соціальні пізнання, ціннісні орієнтації та навички, стаючи соціалізованим в конкретному суспільстві, індивід може втратити здатність адаптуватися з достатнім ступенем успішності до нового суспільства в нових умовах. Вивчаючи питання взаємозалежності соціалізації та адаптації особистості в соціумі, Тургенева А.О. вважає, що «більшій соціалізованості відповідає менший рівень адаптованості і навпаки». Визначаючи проблему співвідношення понять «соціалізація» та «соціальна адаптація», А.В. Тургенева приходить до висновку про підготовчий характер адаптації індивіда до входження в нове суспільство з його новими вимогами. Виділяють дві форми соціалізації («м'яку» і «жорстку») індивіда в даних конкретних умовах, його здатність нормально функціонувати в даному суспільстві, і адаптацію, на яку впливає соціальна ригідність (ускладненість для успішної соціалізації в силу жорсткості установок, полярності оцінок індивіда). Високий ступінь соціальної ригідності перешкоджає подальшій соціалізації індивіда [94, с. 283].

Іншими словами, соціалізованість має «мобільний характер», тобто сформуована соціалізованість може стати неефективною у зв'язку з самими різними обставинами.

Проблеми вишівської соціалізації носять комплексний і міждисциплінарний характер. Процес соціалізації студентів, особливо першокурсників, досить складний. Навчання на першому курсі – це нове оточення; нові, більш складні предмети; незвичний стиль навчання; підвищені вимоги в порівнянні зі школою.

В даний час відбуваються істотні зміни в ціннісних орієнтаціях, життєвих перспективах, установках, потребах людей, особливо підлітків, юнаків, молоді. Пред'являються якісно нові вимоги до людини, до її життєвої позиції, осмислення і мобілізації її суб'єктності, самосвідомості,

самовизначення, творчої саморегуляції. З'явилася необхідність в зміні системи підготовки творчо розвиненої, належним чином освіченої людини, здатної до активної перетворювальної діяльності в нових історичних умовах.

Формування особистості майбутнього фахівця є процес і результат соціалізації. Протягом життя відбувається засвоєння людиною соціального досвіду, який визначається специфікою кожного вікового етапу, соціально-економічними особливостями суспільства, індивідуально-психологічними можливостями індивіда. В даний час все більш очевидною стає тенденція оцінки якості підготовленості в закладах вищої освіти майбутніх фахівців, традиційно пов'язаної з засвоєнням професійних компетенцій, які характеризують готовність до активної інтеграції не тільки в професію, а й соціум [1, с. 45].

Однак майбутня професійна діяльність вимагає від студентів не тільки сформованості професійних компетенцій, а й розвитку професійно важливих особистісних якостей, які не в меншій мірі впливають на ефективне входження в соціум і професію. Значущими показниками такої готовності є засвоєння норм і вимог соціального середовища, адаптація до норм соціуму, усвідомлення своєї приналежності до соціальної групи, а також закріплення інтересів, що обумовлюють ефективність входження в соціум і професію. Дані показники становлять змістовну основу соціалізації, яка є одним з центральних механізмів інтегрування особистості в соціальне середовище і нівелює неузгодженість в системі «соціальне середовище – людина» [63, с. 241].

Основою ефективного функціонування людини як члена суспільства, соціальної групи є його внутрішня готовність до інтеграції в соціум. Таке входження людини в систему соціальних відносин, на думку зарубіжних вчених вимагає засвоєння норм і правил поведінки, пристосування до вимог соціального середовища. У вітчизняній психологічній науці під соціалізацією прийнято розуміти процес, пов'язаний із засвоєнням цінностей і правил, активним пристосуванням до норм взаємодії, співвіднесенням себе з

референтною групою, визначенням мотивів розвитку, що забезпечує ефективне входження в соціальне середовище. Дане визначення дозволяє виокремити основні компоненти, які визначають якість розвитку досліджуваного процесу: інтеріоризація, адаптація, ідентифікація і мотивація [58, с. 262].

Вивчення літературних джерел, пов'язаних з аналізом соціалізації свідчить про багатофакторність досліджуваного процесу. Виходячи з цього, основною метою факторизації буде: а) скорочення числа змінних (умов, що визначають ефективність інтеграції в соціальне середовище); б) обґрунтування структури взаємозв'язків між компонентами (умовами формування соціалізації), тобто класифікація змінних; в) виявлення імперативних чинників, які обумовлюють успішність інтеграції особистості в соціум.

На сучасному етапі традиційним підходом до моделювання та організації процесу професійної соціалізації студентів є гуманістичний підхід. На нашу думку, для цього підходу властива ідентично іменована модель, тобто гуманістична. Найбільш яскравими представниками гуманістичного підходу є К. Роджерс, А. Маслоу і Е. Фромм. В основі цього підходу – уявлення про об'єкт процесу соціалізації, так само як і будь-якого іншого соціального процесу, як про самоцілі і самостійної особистості [91, с. 18].

Виходячи зі сказаного, важливий компонент процесу професійної соціалізації є самоактуалізація як повна реалізація початкового потенціалу особистості в професійній сфері. Розкриваючи її зміст, К. Роджерс, зокрема, писав, що ставати і бути собою – це таке благополуччя бути повністю народженим, тобто стати тим, чим можеш.

Розвиваючи і поглиблюючи ці положення, А. Маслоу безпосередньо пов'язав процес соціалізації взагалі і професійної соціалізації як його частини з процесом «самоеволюції людини». Її практична реалізація здійснюється через відповідальність за себе і свій розвиток, досконале знання самого себе,

вміння усвідомлювати себе і свої вчинки, прагнення до повної актуалізації свого потенціалу [16, с. 44].

Піддаючи аналізу процес професійної соціалізації з точки зору цього підходу, вчені прийшли до висновку про те, що йому властива об'єкт-суб'єктна модель.

У межах цієї моделі по класичному розумінню підходу суб'єктом процесу повинен бути соціалізований студент, а об'єктом – суспільство, стосовно до якого він і здійснює професійну самоактуалізацію. Однак в реаліях – все навпаки, тому що саме суспільство займає місце суб'єкта і цілеспрямовано він діє на процес професійної соціалізації, направляючи особистісну самореалізацію студента в потрібне русло. Цю особливість гуманістичного підходу виявив ще Е. Фромм, який писав, що фактично велика частина з того, що складає людську свідомість, є фікцією і помилкою. Справа не стільки в нездатності побачити істину, скільки у впливі на нього суспільства [5, с. 90].

Спроби реалізувати гуманістичний підхід на практиці в руслі виключення його можливих спотворень були здійснені вітчизняними педагогами. Ними була вироблена і реалізована інтеграційна суб'єкт-суб'єктна модель гуманістичного підходу. Її основна ідея така: субстанція «суб'єкт – суб'єктного» полягає, в запереченні пасивної ролі приймаючого професійно соціалізуючого впливу: студент розуміється не як об'єкт, а як особистість, суб'єктність якої проявляється в співучасті в трансляції професійної культури.

Іншим великим підходом до моделювання процесу соціалізації є сьогодні соціальний конструктивізм, запропонований П. Бергером і Т. Лукманом.

В рамках цієї моделі процес соціалізації особистості «розкладається» на два етапи самого процесу соціалізації: по ходу первинної соціалізації індивіду засвоює обов'язковий соціетальний мінімум, тобто той обсяг соціального знання, який визначає його як члена конкретного суспільства, а

вторинна соціалізація пов'язана з входженням людини в специфічне професійне середовище, за діяльність в якій вона отримає свою частку «багатства, влади, престижу», тобто певний статус з його правами та обов'язками [71, с. 100].

Тут має місце довільний вибір особистості, а соціальна ідентифікація «другого порядку» відноситься не до статусу члена суспільства взагалі, а до статусу носія конкретних професійних функцій, що виникли в даному суспільстві в результаті процесу поділу праці. В ході вторинної соціалізації індивід зустрічає багатий вибір альтернативних областей діяльності, залучення до яких відбувається через процес засвоєння і прийняття «часткового» соціального знання [88, с. 16].

Ще одну актуальну на сьогодні модель професійної соціалізації запропонувала Шусть В. В основу її формування помістили питання входження молоді в суспільне життя, знаходження її представниками своєї позиції в системі соціальних координат. Цей процес має конкретно історичні варіанти онтологічного прояву, що пов'язано з трансформацією самої соціалізуючої реальності. На його думку, розвиток суспільства призводить до формування специфічного типу культури, що визначає особливий вплив на соціальне і професійне становлення нових поколінь. Так, аналізуючи характер трансляції досвіду між поколіннями, він виділяють три типи культур: постфігуративну, конфігуративну і префігуративну культури [100, с. 86].

Перші орієнтовані на збереження норм і звичаїв, тому система освіти і входить в неї як система професійної соціалізації та підпорядкована завданню некритичного відтворення досвіду попередніх поколінь. Їй властива односпрямованість процесу передачі професійних традицій, що обумовлює патерналістський характер професійної соціалізації. В силу слабкої динаміки розвитку суспільства набутих знань, умінь і навичок виявляється досить для вирішення виникаючих професійних проблем [8, с. 135].

У свою чергу, конфігуративні культури характеризуються інтенсивним суспільним розвитком, в зв'язку з чим кожне молоде покоління веде пошук найбільш адекватних, результативних моделей соціальної та професійної поведінки не стільки у представників старшого покоління, скільки у однолітків. В її рамках старше покоління продовжує відігравати вирішальну роль у вихованні і соціалізації, але воно не сприймається як безумовний еталон.

Культура майбутнього бачиться в утвердженні префігуративного типу культури, центральним моментом якої є творчість молодого покоління. Старше покоління вже не в змозі надати якісний вплив на дорослішання молодих, на набуття ними значимого соціального знання, тому що умови професійної соціалізації кожного покоління настільки специфічні, що воно виникає як якийсь результат даного процесу, а соціо професійний досвід має обмежені рамки застосовності. Разом з цим розвиток інформаційних технологій помітним чином полегшує комунікації, збагачуючи досвід включених в них акторів. Змінюється спрямованість трансляції культурних зразків і моделей в тому сенсі, що тепер дорослі можуть вчитися у своїх дітей [18, с. 79].

Характеристика останнього типу суспільства і культури все більшою мірою, збігається з сучасною дійсністю. Професійна соціалізація студентів відбувається в умовах ослаблення цінностей премодерна, що виявляються в релігійному світогляді, і модерні, орієнтованому на визнання наукових досягнень. Постмодерністський характер сучасності ставить на чільне місце особисту думку і споживчий інтерес, які і визначають систему цінностей і повсякденних практик молодого покоління [23, с. 97].

Переходячи на сьогоденне українське суспільство, ці найбільші соціальні трансформації накладаються на власну соціокультурну специфіку, що безпосередньо відбивається на процесі професійної соціалізації студентів. У суспільствах соціального транзиту відзначається зростання стихійних,

нерегульованих факторів впливу на свідомість індивіда за рахунок зниження впливу планованих і регульованих факторів.

Вважаємо за потрібне і доречне відзначити те, що на додаток до цього смислова трансформація основних соціальних цінностей в суспільствах перехідного типу, до яких належить сучасна Україна, ставить і перед старшим поколінням питання професійної ресоціалізації його представників.

Все ще властива нашому суспільству нормативна модель професійної соціалізації виявляється сьогодні під впливом нової соціальної реальності, коли в освітньому процесі викладачі та студенти стикаються і взаємодіють як носії двох різних моделей соціалізації. Властивий цьому ціннісний конфлікт, незважаючи на його латентний характер, проте, призводить до дисфункції системи професійної соціалізації закладу вищої освіти, де, за концепцією Т. Парсонса, відбувається відтворення нормативного зразка, змістовно визначає спеціалізовану, перш за все професійну, діяльність [101, с. 106].

Проявами цієї ситуації стає небажання молодого покоління слідувати знанням і досвіду попереднього покоління, так само як і посилюється суб'єктність студентів, що в визначеному ступені змінює сам інститут професійної освіти в цілому.

Оптимізація процесу професійної соціалізації студентів потребують в цих умовах більш пильної уваги до сучасної студентської молоді як рівноправного актору соціалізації. Вирішуючи це питання і спираючись на концепцію модальної особистості, український фахівець в галузі вищої професійної освіти О.П. Бойко, спираючись на М. Тейлора пропонує узагальнений образ сучасного студента – представника покоління Next [17, с. 30].

Молодь цього покоління об'єднують специфічні умови соціалізації, мають в основі своїй той факт, що сімейне виховання в кінці 1990-х рр. було замінено громадським, що зумовило перетворення дитини в об'єкт різноспрямованих соціалізуючих впливів, до того ж не завжди високої якості. Для українського студентства період його первинної соціалізації збігся з

драматичним етапом радикальних суспільних перетворень, коли система громадського виховання сама виявилася дезорієнтованою щодо моделі соціалізації, а батьки були змушені піклуватися в першу чергу про проблему виживання сім'ї [33, с. 182].

Покоління Next характеризується такими рисами: споживацьким ставленням до життя; орієнтацією на розваги; відстоюванням прав споживача в освітньому процесі і, як наслідок цього, торгом; невір'ям у традиційні цінності; нестриманістю бажань, прагненням до задоволення особистих потреб; життєвої короткозорістю; пристосованістю і прагматизмом; високою самооцінкою і впевненістю у власній унікальності; скептицизмом, падінням довіри до авторитетів і цинізмом; потребою в безпеці; стресом; недоліком вихованості і чуйності; інтелектуальною байдужістю; виборчою схильністю до ризику; інфантилізмом; покірністю долі і відмовою від власної активності; невмінням налагодити міцні і близькі відносини один з одним; прийняттям етнокультурного різноманіття; досвідченість в техніці [14, с. 441].

У цьому переліку досить легко розпізнаються якості, притаманні сучасному українському студентству, причому багато з цих властивостей не сприяють успішному освоєнню майбутньої професії. Тут доречне запитання про необхідність створення особливої прогностичної постмодерністської моделі професійної соціалізації в рамках освіти, яка враховує особливості студентів, як це передбачається префігуративним типом культури. Або, може, слід регулювати напрямок професійної соціалізації, вводячи її в русло планованого процесу з заданим результатом?

Таким чином, видається, що свідомо регуляція процесу професійної соціалізації включена в більш широку задачу збереження життєздатності основних соціальних інститутів. У технологічному плані вона частково вирішується створенням глибоко продуманих, системно осмислених освітніх стандартів. Однак поряд з цим необхідний облік об'єктивних соціальних факторів для формування елементів всіх моделей і, перш за все, прогностичної.

1.2. Особливості соціалізації студентства у ЗВО

Сучасні реалії соціально-економічного життя суспільства обумовлюють необхідність удосконалення процесів, включення підростаючого покоління в багатогранну і динамічну життєдіяльність соціуму. В умовах комплексної і глибокої модернізації системи освіти проблема ефективної соціалізації особистості в аспекті розвитку її ініціативи, самостійності і самодіяльності входить в розряд пріоритетів соціальної політики держави, виступає запорукою досягнення громадянського миру та злагоди, підвищення рівня соціальної комфортності життя в цілому.

Зростання творчого потенціалу, розширення сфери вільного волевиявлення, здатність здійснювати інноваційну алгоритмізацію діяльності на високому професійному рівні – всі ці якості багато в чому є наслідком соціалізуючого впливу на молоду людину багаторівневої системи освіти, виступають показником індивідуальної продуктивності її перебування в багатфакторному просторі освітньої соціалізації.

Повсюдно утверджується в даний час соціокультурна парадигма – «освіта через усе життя» – не тільки підвищує значущість соціалізуючої складової в діяльності закладу вищої освіти, а й обумовлює необхідність інноваційних підходів до педагогічного інструментарію її реалізації.

Соціалізація особистості – це процес входження індивіда в суспільство, активного засвоєння ним соціального досвіду, соціальних ролей, норм, цінностей, необхідних для успішної життєдіяльності в даному суспільстві.

У процесі соціалізації в людини формуються соціальні якості, знання, вміння, відповідні навички, що дає їй можливість стати дієздатним учасником соціальних відносин. Соціалізація відбувається як в умовах стихійного впливу на особистість різних обставин життя, так і за умови цілеспрямованого формування особистості [89, с. 36].

У соціологічній науці прийнято виділяти два основних типи соціалізації: первинна – засвоєння норм і цінностей дитиною; вторинна – засвоєння нових норм і цінностей дорослою людиною.

Соціалізація являє собою сукупність агентів та інститутів, які формують, направляють, стимулюють, обмежують становлення особистості людини.

Агенти соціалізації – це конкретні люди, відповідальні за навчання культурним нормам і соціальним цінностям. Інститути соціалізації – установи, що впливають на процес соціалізації і направляють його.

Залежно від типу соціалізації розглядаються первинні і вторинні агенти та інститути соціалізації.

Агенти первинної соціалізації – батьки, брати, сестри, бабусі, дідусі, інші родичі, друзі, вчителі, лідери молодіжних угруповань. Термін «первинна» відноситься до всього, що становить безпосереднє і найближче оточення людини.

Агенти вторинної соціалізації – представники адміністрації школи, університету, підприємства, армії, міліції, церкви, співробітники засобів масової інформації. Термін «вторинна» описує тих, хто стоїть у другому ешелоні впливу, надаючи менш важливий вплив на людину.

Первинні інститути соціалізації – це сім'я, школа, група однолітків тощо. Вторинні інститути – це держава, її органи, університети, церква, засоби масової інформації тощо.

Процес соціалізації складається з декількох етапів, стадій:

- стадія адаптації (народження – підлітковий період). На цій стадії відбувається некритичне засвоєння соціального досвіду, головним механізмом соціалізації є наслідування;
- стадія ідентифікації – поява бажання виділити себе серед інших;
- стадія інтеграції, впровадження в життя суспільства, яка може проходити або благополучно, або неблагополучно;

- трудова стадія – на цій стадії відбувається відтворення соціального досвіду, вплив на середовище.
- післятрудова стадія (похилий вік). Дана стадія характеризується передачею соціального досвіду новим поколінням [78, с. 80].

На кожному етапі соціалізації на людину впливають ті чи інші чинники, співвідношення яких на різних етапах різне.

В цілому можна виділити п'ять факторів, що впливають на процес соціалізації: біологічна спадковість; фізичне оточення; культура, соціальне оточення; груповий досвід; індивідуальний досвід.

Біологічна спадщина кожної людини поставляє «сирі матеріали», які потім різноманітними способами перетворюються в особистісні характеристики. Саме завдяки біологічному фактору існує величезна різноманітність індивідуальностей.

Процес соціалізації охоплює всі верстви суспільства. В його рамках засвоєння нових норм і цінностей замість старих називається ресоціалізацією, а втрата особистістю навичок соціальної поведінки – десоціалізацією. Відхилення в соціалізації прийнято називати девіацією.

Модель соціалізації визначається тим, яким цінностям прихильне таке суспільство, який тип соціальних взаємодій повинен бути відтворений. Соціалізація організовується так, щоб забезпечити відтворення властивостей соціальної системи. Процес соціалізації людини триває все її життя, але особливо інтенсивно він протікає в молоді роки. Саме тоді створюється фундамент духовного розвитку особистості, що збільшує значення якості виховання, підвищує відповідальність суспільства, задає певну систему координат виховного процесу, який включає в себе формування світогляду, що спирається на загальнолюдські та духовні цінності; розвиток творчого мислення; розвиток високої соціальної активності, цілеспрямованості, потреби і вміння працювати в колективі, прагнення до нового і здатність знаходити оптимальне вирішення життєвих проблем в нестандартних ситуаціях; потреба в постійній самоосвіті і формуванні професійних якостей;

здатність самотійно приймати рішення; повага до законів, моральних цінностей; соціальну відповідальність, громадянську мужність, розвиває почуття внутрішньої свободи і власної гідності [65, с. 47].

Виховна діяльність молодіжних організацій створює середовище формування і прояву активності особистості студентів, гармонізуючи їх взаємини, шляхом накопичення досвіду виконання різноманітних соціальних ролей і навичок позитивної громадської поведінки.

Молодіжні організацій представляють собою колективи студентів, які об'єднують їх відповідно до індивідуальних потреб, схильностей, інтересів і здібностей. Молодіжні організації є самодіяльними, самоврядними об'єднаннями студентів.

Феномен виховної діяльності молодіжних організацій проявляється:

- в особливо сприятливих можливостях максимальної реалізації вікових та індивідуальних особливостей та здібностей студентів;
- активній, позитивно-діяльній практичній участі студентів у роботі органів самоврядування в молодіжному колективі;
- предметно-практичному і перетворюючому характері діяльності в тій чи іншій молодіжній організації;
- самотійній постановці мети і чітко усвідомленому уявленні про результати цієї діяльності;
- відсутності прямого примусу з боку викладачів і керівників, офіційних виховних структур;
- переважання міжособистісного спілкування [54, с. 64].

Комплекси виховної діяльності молодіжних організацій мають важливу ознаку – наявність як культурно-дозвілєвої, так і суспільно корисної спрямованості діяльності. Культурно-дозвілєва і суспільно корисна сфери діяльності при цьому не функціонують окремо, а взаємодіють, взаємопроникають як дві сторони єдиного процесу.

Культурно-дозвілєва і суспільно корисна спрямованість молодіжних організацій реалізується різними поєднаннями основних видів, засобів і сфер

діяльності – гра, праця, пізнання, спорт, спілкування, мистецтво, які в умовах відкритого мікросоціального середовища носять багатофункціональний характер. Практично навколо будь-якого об'єкта діяльності (область мистецтва, спорт, пошукова робота, студентський кооператив тощо) може бути розгорнутий весь комплекс виховного впливу в соціумі [53, с. 345].

Соціалізація особистості студентів закладу вищої освіти в системі виховної діяльності молодіжної організації є найважливішим способом ефективного професійного самовизначення, саморозвитку людини, що визначає її творчу сутність. Мета цього процесу – розвиток творчих якостей та здібностей студентів.

Система виховної діяльності молодіжних організацій забезпечує:

- активну суб'єктну позицію самої особистості студента, юнацьких об'єднань, груп, колективів в молодіжних організаціях;
- педагогічну спрямованість інфраструктури молодіжних організацій не тільки на студентів, а й на їхнє найближче оточення (насамперед в групі), на їх відносини, формує різновікові сімейно-сусідські професійні спільності;
- адекватність змісту, форм і методів виховного впливу віковим та індивідуальним особливостям студентів, специфіку соціальної ситуації розвитку особистості в цьому середовищі і своєрідності її соціально-психологічної позиції;
- реалізацію соціально-педагогічної допомоги неадаптованим студентам;
- сприятливі умови для демократичного управління соціалізацією [76, с. 258].

Компетентнісний підхід висуває на перше місце не інформованість студента, а вміння вирішувати проблеми, що виникають в різних ситуаціях, в тому числі і соціального характеру – у взаєминах людей, в етичних нормах, при оцінці власних вчинків, практичному житті при виконанні соціальних ролей, при необхідності вирішувати проблеми життєвого самовизначення тощо.

Відповідно до цього підходу організація виховної діяльності молодіжних організацій як системи характеризується наступними особливостями:

- взаємодія суб'єктів виховання та розвитку особистості (студента, керівника і викладача);
- безперервність функціонування і розвитку системи, що проявляються в переході сформованості готовності до успішної соціалізації особистості студентів і їх перехід з одного рівня на більш високий;
- взаємозалежність системи формування готовності до професійної діяльності та професійного середовища як компонента соціалізації;
- наступність і вирішення цілей і завдань, планів і взаємодій компонентів системи [2, с. 423].

Структурні компоненти пропонованої моделі соціалізації особистості студентів в системі виховної діяльності молодіжних організацій забезпечують високий рівень соціалізації особистості студентів і розкривають внутрішню організацію процесу: мету, завдання, зміст основних ідей, організаційних форм і методів – і відповідають за постійне відтворення взаємодії між елементами даного процесу.

Функціональні компоненти являють собою стійкі базові зв'язку структурних компонентів, тобто спосіб організації роботи, функції моделі, обумовлюючи тим самим рух, розвиток і вдосконалення педагогічної системи.

Соціалізація особистості студентів в системі виховної діяльності молодіжних організацій тільки тоді є ефективною, коли процес реалізації комплексу організаційно-педагогічних умов включає наступні компоненти:

- цільовий – умови забезпечують постановку і усвідомлення мети соціалізації і виховання;
- мотиваційний – створюються умови позитивної мотивації студентів до діяльності в тій чи іншій молодіжній організації;

- формуючий – реалізуються умови безпосереднього формування якостей соціалізованої особистості і всіх видів діяльності;
- розвиваючий – забезпечується розвиток всіх компонентів професійної компетентності, утвореної і соціально активної особистості;
- результативний – реалізується умови діагностики отриманих результатів та рівня соціального розвитку студентів [98, с. 47].

Соціальна роль «студент», залишаючись базовою і визначальною для освітнього простору вищої школи, в своєму змістовно-смісловому функціоналі не повинна обмежуватися тільки лише освоєнням профільної спеціальності та спеціалізацій, але з необхідністю включати в себе педагогічно реалізовані можливості освоєння й інших, життєво важливих соціальних ролей.

Найважливішим завданням виховної діяльності педагогічного колективу закладу вищої освіти є підготовка студента до виконання різних соціальних ролей – громадянина, сім'янина, трудівника, що багато в чому залежить від змістовно-сміслових характеристик освітнього простору соціалізуючого впливу [85, с. 50].

Освітній простір як соціалізуючий феномен являє собою розширювану змістовно-сміслову замкнутість (даність), призначену для передачі перебуваючої в ній суб'єктами систематизованого досвіду соціокультурної життєдіяльності. Залежно від характеру триєдиної центрації освітнього простору (навчальний заклад – сім'я – виробничий колектив), відбувається змістовно-смістова акцентація переданого соціального досвіду (науковість, традиції і звичаї, віра тощо) і визначення домінуючої форми соціалізації.

Суб'єктивною констатацією факту соціалізуючої освітньої просторовості виступає особистісно розвиваюча взаємодія в діаді учень (син, дочка, школяр, студент тощо) – учитель (мати, батько, педагог, викладач, наставник тощо). Суб'єктною характеристикою соціалізуючого ефекту освітнього простору є ступінь діяльнісної активності особистості в привласненні історично конкретного соціокультурного змісту. Провідним

механізмом реалізації соціалізуючого потенціалу освітнього середовища виступає спільно проєктоване проживання освітніми суб'єктами зон розвиваючих можливостей [38, с. 40].

Соціалізуючі можливості освітнього простору закладу вищої освіти визначаються ступенем діяльнісної реалізації наступних педагогічних принципів: соціального ізоморфізму змістовно-функціональної організації навчально-виховного процесу; випереджаючої відповідності змісту освіти рівню розвитку суспільства; самоврядування та демократії; евристичності освітнього середовища; гуманістичної орієнтації виховання [31, с. 44].

Педагогічними умовами, що сприяють реалізації соціалізуючих можливостей освітнього простору закладу вищої освіти, є наступні: актуалізація принципів самоврядування і відповідальної поведінки студентів; розширення спектра освоюваних ними соціальних ролей; збагачення форм і методів зв'язку навчання з практикою.

Дослідження проблеми соціалізації як процесу взаємодії особистості з навколишнім середовищем на основі орієнтації на людські цінності і прилучення до культури, яку виробило людство, знаходиться в стадії активного пошуку своїх методологічних підходів і парадигм.

Підставою до розвитку означеної проблеми служить протиріччя між вимогами, що висуваються сучасним суспільством до соціалізації особистості з розвиненою громадянською самосвідомістю і недостатнім використанням засобів і можливого освітньо-культурного середовища закладу вищої освіти, спрямованого на індивідуальний розвиток студентської молоді.

Особистість розвивається в усіх сферах життєдіяльності, освіта охоплює всі сфери розвитку людини, які орієнтують не тільки на оволодіння знаннями, а й на формування певних якостей, що дозволяють успішно освоювати соціальну дійсність.

Сутність процесу соціалізації студентської молоді розкривається з позицій системного, соціокультурного і культурологічного підходів.

Соціально-педагогічний підхід характеризується наступним понятійно-категоріальним апаратом: соціальне виховання, соціально-педагогічна діяльність, соціальна активність, соціалізація.

Самодостатність цього підходу полягає в інтеграції його складових «соціальний і педагогічний». Кожен компонент несе смислове навантаження і відображає синтез гуманітарних наук: людська природа, духовна культура, соціальність як життя людей в суспільстві.

Гуманітарні науки займаються вивченням становлення світу людини (навчання, характер, психологія людини, рушійні сили розвитку особистості). Відповідно до цього соціально-педагогічний підхід дозволяє визначити зміст тих понять, які досліджуються гуманітарними науками, а його специфіка визначається терміном «соціальний» [79, с. 54].

Соціальні науки розглядають суспільство, соціальну структуру, соціальні інститути, соціальні відносини, соціальну поведінку окремих груп.

«Соціальність» як перша складова підходу є властивістю будь-якої особистості, що спеціалізується в соціально-культурному просторі, середовищі, спільності з історично усталеними стійкими соціальними зв'язками і відносинами.

«Педагогічна» складова вказує на необхідність вивчення основних закономірностей навчання, виховання, формування, розвитку і соціалізації. Дослідники вважають, що соціально-педагогічний підхід містить резерви для реалізації нового погляду на процес соціалізації особистості, а саме:

- дослідження природних, соціальних і особистісних компонентів життєдіяльності, впливають на розвиток;
- технологічне оснащення соціального розвитку особистості;
- конструювання нових методів розвитку особистості і нового осмислення, турбота про людину як найважливішу цінність;
- активізація внутрішнього світу людини відповідно з соціально значущими нормами розвитку суспільства [35, с. 12].

Тому сенс звернення до соціально-педагогічного підходу в тому, що сучасні динамічні соціальні знання студентів формуються з урахуванням появи нових професій, наприклад, молекулярна дієтологія, аутолікування тощо. У свідомості соціалізуючого освітнього простору проектується нова парадигма, спрямована на забезпечення індивідуального розвитку, яка вже існує в таких країнах, як Сінгапур, Японія та ін., де випускники закладів вищої освіти можуть зв'язати свою діяльність з закладом вищої освіти. Заклад вищої освіти підтримує випускника як унікальну особистість в процесі соціальної творчості або реалізує соціальне партнерство. У нашій країні розвивається форма багатосуб'єктної співпраці через соціальні мережі, засобами розширення меж соціального досвіду студентів через участь в міжнародних олімпіадах, конкурсах і грантах тощо [7, с. 14].

Таким чином, соціально-педагогічний підхід задає вектор соціалізації особистості на основі отриманих знань і практики:

- пізнання (освіта, інформаційно-виробнича діяльність);
- дозвілля (дозвілєво-культурна, рекреаційна сфера);
- соціосфера (як система суспільних відносин в аспекті освоєння культур);
- творчість (як сфера реалізації особистісного потенціалу) [80, с. 10].

У цих видах діяльності студент здатний усвідомлювати себе суб'єктом соціалізації в рамках суб'єкт-об'єкт-суб'єктної взаємодії в соціумі.

Звернення до сучасної парадигми соціалізації студентів вишу обумовлено сформованим у випускника розумінням себе як особистості, насиченою творчим потенціалом, духовно багатой, різнобічно розвиненої, орієнтованої на постійний соціальний розвиток і, здатної відтворювати культуру, диференціювати інформацію, що володіє продуктивними технологіями.

Дана характеристика студента закладу вищої освіти включає основні компоненти процесу соціалізації, що сприяють розвитку якостей особистості, які відповідають вимогам сучасного суспільства. Виходячи з цього можна

стверджувати, що колишнє розуміння освіти, спрямованої на підготовку фахівця, доповнюється в державному освітньому стандарті компетенціями ширшого соціалізуючого профілю.

Запропоновані в державних освітніх стандартах компетенції орієнтують на осмислення нової парадигми, в якій процес соціалізації особистості студентів займає одну з провідних позицій в освіті. Цей процес пов'язаний з різними сторонами економічного, соціально-політичного, культурного життя суспільства, спрямований не тільки на виконання професійних, а й певних соціальних функцій [77, с. 484].

Слід зауважити, що вчені розглядають парадигму як еволюційний шлях розвитку проблеми, що починається з накопичення знань, потім проходить етап саморозвитку і випробування кризових явищ, що сприяє формуванню інноваційних ідей для вирішення нових проблем.

У своєму дослідженні ми будемо дотримуватися поняття «парадигма», визначеного педагогічним словником як сукупність теоретичних методів й інших установок, прийнятих в педагогіці на кожному етапі її розвитку в якості прикладу при вирішенні будь-якої проблеми.

Традиційна парадигма істотно доповнюється соціалізацією, де людина представлена як найвища цінність, а культура – як умова соціалізації і саморозвитку особистості.

Теоретичний аналіз дозволив стверджувати, що на основі діалектики соціальності в сучасній парадигмі яскраво відбивається інтеграція таких тенденцій, як індивідуалізація і громадянська позиція.

Перша тенденція індивідуалізації проявляється щодо своїх здібностей і потреб суспільства в організації життєдіяльності, соціально-культурного розвитку особистості, що володіє цивілізованими формами взаємодії, в основі яких знаходяться сприйняття культури як цінності; діяльність як технологія і продукт когнітивно-творчого результату; гуманістичний спосіб взаємодії з іншими людьми як позитивний досвід людства, що дозволяє відтворювати цілісну картину світу.

При цьому слід звернути увагу на те, що в індивідуалізації особистості в культурі виражається міра відповідності діяльності і способів взаємовідносин, що відповідає вищим зразкам, досягнутим людиною в її ціннісному відношенні до світу.

Друга тенденція – громадянська самосвідомість, яка є результатом процесу громадянського становлення особистості [30, с. 203].

Дійсно, становлення громадянина-патріота, формування такої якості, як громадянська самосвідомість, відбувається в суспільстві, яке забезпечує всі права людини, закріплені в Конституції. Особистість в правовій державі має право на самореалізацію і відтворення соціальної життєдіяльності. Громадянська самосвідомість проявляється в усвідомленому і розумному використанні цивільних прав, в повазі законів країни, що знаходить відображення в соціально значимій діяльності і вчинках. Громадянська самосвідомість є результат соціальної активності, ініціативи молоді як основних компонентів соціалізації особистості, досягати в освітньому середовищі закладу вищої освіти – одного з провідних соціальних інститутів соціалізації [13, с. 7].

Наше дослідження спрямоване на соціалізацію молоді – студентів закладу вищої освіти і пов'язане з таким важливим компонентом соціалізації як громадянська самосвідомість і індивідуалізація особистості.

Поняття «молодь» розкривають як особливу соціально-демографічну групу з позицій конкретно-історичної і соціально-педагогічної категорії, що відповідає закономірностям соціальної дійсності, її соціального статусу та провідної діяльності.

Дослідники розкривають характерні якості, переваги молоді, її орієнтації на цінності і особливості її соціальної взаємодії. Вчені вказують на кризи, які відчуває молодь щодо того часу і вимог суспільства, в якому вона живе. Так, сьогодні криза виражається у виборі різної ідеології і змісту соціальних або асоціальних угруповань, груп, організацій.

В силу несформованості ціннісних орієнтацій, недостатнього соціального досвіду молоді у виборі тих чи інших груп може статися вибір, який не відповідає соціальному напрямку.

Однак в царині державної молодіжної політики справедливо підкреслюється те, що молодь має власні цілі й потреби, проявляє соціальну мобільність, яка збігається з цілями, інтересами суспільства, є джерелом соціальної ініціативи, забезпечує спадкоємність поколінь і має можливість для соціально-культурного розвитку.

Активна участь молодих людей, в тому числі і студентської молоді, в різних заходах і акціях, що мають особисті та соціальні призначення, а також у волонтерському русі, пошукових, педагогічних загонах, інтелектуальних конкурсах сприяє розвитку високотехнологічних галузей, впливає на становлення громадянської позиції як результат громадянської самосвідомості і індивідуальності.

РОЗДІЛ 2

СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТСТВА У СУЧАСНОМУ ЗВО: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

2.1. Соціалізація студентської молоді: управління мотивацією та соціокультурною діяльністю

Соціалізація студента в умовах вищої школи є динамічний процес входження індивіда в освітнє середовище закладу вищої освіти (засвоєння освітнього досвіду, оволодіння нормами і стандартами освітнього середовища, цінностями спільноти) і активної реалізації накопичення навчального та професійного досвіду, який передбачає безперервний саморозвиток і самовдосконалення. З цієї точки зору, соціалізація студента в умовах освітнього середовища закладу вищої освіти спирається на сукупність якісних характеристик, яка необхідна індивіду для реалізації «Я - концепції». Іншими словами, в соціалізації суб'єкта провідна роль належить специфічним, психологічними характеристиками, що забезпечує адекватну адаптацію особистості до умов освітньої діяльності.

Незважаючи на вирішальну роль якостей особистості, результативність соціалізації, швидше за все, не є похідною від цих якостей. У наших уявленнях, соціалізація суб'єкта освітнього процесу може бути найбільш успішною при взаємодії безпосередньо особистості, колективу, суспільства. Звичайно ж, значимість цих суб'єктів в конкретних умовах неоднакова. Так, суспільство формує відповідні установки, менталітет тощо, що надає аж ніяк не пасивний вплив і на особистість і на психологію оточення, в якій перебуває ця особа [29, с. 66].

З урахуванням вищесказаного вельми перспективним видається вирішення проблеми соціалізації студента в контексті розгляду всіх аспектів формування мотиваційної складової його особистості.

Мотивація як провідний фактор регуляції активності особистості, її поведінки і діяльності становить винятковий інтерес.

По суті, ніяка ефективна соціально-психологічна взаємодія зі студентом неможлива без урахування особливостей його мотивації.

Однак перш, ніж перейти до обговорення конкретних фактів і закономірностей, нам необхідно визначити основне поняття. У сучасній психології при схожості загального підходу до розуміння мотиву, існують значні розбіжності в деяких деталях і конкретики визначення цього поняття. Можна навіть сказати, що саме визначення «мотив» представляє певну наукову проблему.

Одні під мотивом розуміють психічне явище, що стає спонуканням до дії, – інші – усвідомлювану причину, що лежить в основі вибору дій і вчинків особистості.

У поведінці людини можна виділити функціонально взаємопов'язані сторони: регулятивну і спонукальну. Регулятивна сторона забезпечує гнучкість і стійкість поведінки в різних умовах. Регуляція поведінки реалізується за допомогою різних психічних проявів, таких як: відчуття, сприйняття, увага, мислення, пам'ять, мова тощо.

Спонукальна – забезпечує активність і спрямованість поведінки. Опис цієї сторони пов'язаний з поняттям мотивації.

Поняття мотивація вживається в двох значеннях:

- мотивація – це система факторів, що викликають активність організму і визначають активність поведінки людини. Сюди включаються такі утворення, як: потреби, мотиви, наміри, цілі, інтереси, прагнення.
- мотивація – це характеристика процесу, що забезпечує поведінкову активність на певному рівні. Іншими словами – мотивування [28, с. 36].

Найбільш важливим з мотиваційних понять є поняття «потреба». Потреба – це стан потреби в чому-небудь. Потреби активізують організм, направляють його на пошук того, що в даний момент необхідно організму. Ще одне поняття – це «мета». Мета – усвідомлюваний результат, на який

спрямована поведінка. Це очікуваний результат діяльності людини. Мета пов'язана з короткочасною пам'яттю на відміну від мотивів і потреб. Потреби, мотиви, цілі – основні складові мотиваційної сфери людини. Отже, кожна з потреб може бути реалізована в багатьох мотивах; кожен мотив може бути задоволений різної сукупністю цілей.

Можна виділити кілька параметрів, що характеризують мотиваційну сферу людини:

- розвиненість – характеризує якісну різноманітність мотиваційних факторів;
- гнучкість – описує рухливість зв'язків, що існують між різними рівнями організації мотиваційної сфери;
- ієрархізованість – це характеристика рангової впорядкованості будови кожного з рівнів організації мотиваційної сфери, взятого окремо [24, с. 81].

Отже, під мотивом ми будемо розуміти внутрішнє спонукання особистості до того чи іншого виду активності (діяльність, спілкування, поведінка), пов'язане із задоволенням певної потреби.

Будемо вважати, що в якості мотивів можуть виступати й ідеали, інтереси особистості, переконання, соціальні установки, цінності. Однак, при цьому ми припускаємо, що за всіма цими причинами все одно стоять потреби особистості у всьому їх різноманітті (від вітальних, біологічних до вищих соціальних).

Виходячи із сучасних психологічних уявлень з приводу категорії «мотивація», ми будемо розуміти під мотиваційною сферою особистості сукупність стійких мотивів, що мають певну ієрархію і виражають спрямованість особистості.

Відомо, що успішність навчальної діяльності залежить від багатьох факторів психологічного та педагогічного порядку, в тому числі в значній мірі від факторів соціально-психологічного і соціально-педагогічного

характеру. Очевидним є надзвичайно великий вплив сили навчальної мотивації, і її структури на успішність навчальної діяльності.

Класичний закон Йеркса-Додсон, сформульований кілька десятиліть тому, вже встановлював залежність ефективності діяльності від сили мотивації. З нього випливало, що чим вище сила мотивації, тим вище результативність діяльності.

Історично склалося так, що, кажучи про навчальну діяльність і її успішність, перш за все, мали на увазі вплив на цю успішність інтелектуального рівня особистості.

Багато психологів приходять до думки про необхідність цілеспрямованого формування педагогом у учнів мотивації навчальної діяльності, підкреслюючи, що управляти формуванням мотивів навчальної діяльності ще важче, ніж формувати дії і операції. Однак перш ніж формувати навчальну мотивацію студентів, педагогу необхідно її пізнати, встановити для себе реальність, з якою доведеться мати справу. Визнаючи за мотивацією настільки значну роль в забезпеченні навчальної успішності, необхідно також і визнати надзвичайну навчальну значущість для продуктивності педагогічної діяльності та педагогічного спілкування адекватного пізнання педагогом навчальної мотивації студентів [93, с. 275].

Професійна мотивація і професійні інтереси як елемент в загальній структурі мотивації особистості завжди істотно впливають на задоволеність професією, а також на успішність діяльності, у тому числі і в процесі навчання професії. Ставлення до професії, мотиви її вибору (що відображають потреби, інтереси, ідеали) є надзвичайно важливими (а за деяких умов і визначальними) факторами щодо успішності професійного навчання.

У вітчизняній психології представлені різноманітні точки зору на проблему самореалізації особистості, не пов'язані з віковим аспектом становлення.

На думку Зубіашвілі І., в спрямованість входять домінуючі мотиви поведінки, які стосуються предметів зовнішнього світу і себе, ставлення до людей. І ця цілісна система зв'язків особистості з різними сторонами реальної діяльності висловлює особистий досвід людини і внутрішньо визначає її дії і вчинки [33, с. 182].

Мотивація відіграє виняткову роль в житті людини, в першу чергу, як смислове ядро будь-якого вчинку. Вона може також розглядатися як динамічний процес, пов'язаний з формуванням мотивів поведінки, вибору професії.

Галета Я. вважає, що спрямованість особистості визначається системою домінуючих (головних) і підлеглих (другорядних) мотивів. Система мотивів визначає ставлення людини до суспільства, до себе, до інших людей. Вона формує не тільки моральну характеристику дитини, але і інші особливості її поведінки і діяльності. В структурі спрямованості особистості виділяють три групи мотивів: особисті, громадські, ділові і вважається, що переважання тих чи інших мотивів в діяльності людей визначає особисту, громадську і ділову спрямованість [25, с. 13].

Іншу позицію з цього питання займає Завгородня В. Він заперечує можливість сталого домінування тих чи інших мотивів в мотиваційній сфері, вважаючи, що різні обставини можуть привести людей то до однієї, то до іншої форми поведінки. На його думку, спрямованість на увазі такого утворення особистості, яке повинно окреслити особливості тенденцій поведінки і дій людини, що визначають в соціальному плані її вигляд за істотними думками її ставлення до інших людей, до себе, до свого майбутнього [32, с. 60].

У процесі навчання відбувається подальша зміна мотиваційної сфери, яке виражається в появі нових і інволюції ряду старих мотивів, у зміні абсолютної і відносної значущості окремих мотивів, у зміні структури мотивів.

Аналіз ціннісних орієнтацій показує, що в процесі навчання мотиваційна сфера зазнає значних змін. Людина, опановуючи навчальною діяльністю, розкриває в ній усі нові аспекти, грані, що здатні задовольнити її потреби. Динаміка мотиваційної структури багато в чому визначається рівнем академічних успіхів.

Задоволення навчальною діяльністю зростає в міру ускладнення предмета, збільшення в ньому частки творчих компонентів, що дозволяють студенту проявити особисту ініціативу, реалізувати багаж знань і умінь. У міру зростання навчальної майстерності студент починає бачити шляхи самовираження, самоактуалізації в діяльності.

Навчальні невдачі призводять до формування негативної мотивації.

Підводячи підсумок, можна зробити висновок, що на всьому шляху навчання спостерігаються істотні зміни в мотиваційній сфері. Критичними моментами в генезі мотивації є прийняття навчальної діяльності та розкриття особистісного сенсу діяльності. У свою чергу, об'єктивні можливості задоволення потреб особистості, що містяться в діяльності, набувають індивідуального характеру [41, с. 219].

Багаторічні дослідження проблем соціалізації особистості, пошук теоретичних і методологічних підходів в нових умовах, дозволяють сьогодні визначати концептуальні положення зміни форм цього процесу.

Специфіка соціологічного аналізу соціалізації полягає у виділенні соціально типового в різноманітних процесах інтеграції індивідів в суспільство.

Акцент уваги на тій чи іншій стороні соціалізаційного процесу залежить від поставленої дослідницької мети: вивчити цілі, етапи, механізми, агентів, інститути та їх характерні особливості для конкретної групи в заданих умовах.

Соціалізація особистості відбувається в процесі засвоєння соціального досвіду, соціальних ролей, відносин і норм соціуму. Має як стихійну, так і цілеспрямовану форму організації, в результаті взаємодії індивіда і

соціального середовища. Через виникаючу сферу міжособистісних відносин індивід набуває механізми і норми соціальної поведінки, установки, риси характеру і їх комплекси, а також інші особливості, які прийняті в даному суспільстві і мають адаптивне значення.

Студенти – найбільш соціально активна група населення, що відрізняється високою соціальною мобільністю робить істотний вплив на соціальні структури і сфери життя суспільства. Соціалізація студента коригує базові ціннісні орієнтації і формує мотивацію поведінки молодої людини в нових суспільно-економічних формаціях.

При розгляді статусної позиції студентства зазвичай акцент робиться на «перехідність», «маргінальність» групи, зайнятої діяльністю по підготовці до висококваліфікованої розумової праці, що відрізняється особливими формами соціальної активності, характерною не тільки для студіюючої молоді, а й для тих загонів інтелігенції, поповнити які вона готується у закладі вищої освіти [66, с. 30].

У вітчизняних роботах не завжди враховується, що роки студентства – цілком самостійний етап життя людини, протягом якого вона має і формує власне середовище розвитку, бере участь в таких видах діяльності, які сьогодні виступають в якості особистісно-утворюючих факторів і визначають модель соціальної поведінки цієї суспільної групи.

Останнім часом наука соціологія з великим інтересом і увагою ставиться до молоді і студентства зокрема. Сьогодні ми маємо можливість ознайомитися з рядом досліджень в області соціалізації молоді.

Оскільки в умовах становлення суспільства і розвитку суспільного життя соціалізація індивідів носила тільки природний характер, то сьогодні в суспільстві склалася сукупність правил відтворення соціальної сутності людини. Встановлено еталони особистісного розвитку на різних життєвих відрізках, фактично відбувається інституціоналізація соціальної норми.

Передбачається, що соціалізаційна норма може бути представлена трьома її основними типами: ідеальним, нормативним, реальним.

Особливість кожного типу залежить від ряду параметрів: орієнтирів особистісного розвитку, що можуть і повинні зробити відповідні інститути соціалізації для забезпечення інтеграції індивідів в суспільство, широка варіативність, що базується на автономії особистості, що формується.

В цілому соціалізацію необхідно розглядати як особистісний досвід завдовжки в життя. В умовах суспільних змін, переходу суспільства від однієї соціально-економічної системи до іншої, активного реформування всіх структур суспільства проблема соціалізації представляє особливу актуальність для студентської молоді.

Реформування українського суспільства зумовило зміну еталонів успішної соціалізації молоді, сукупності правил передачі соціальних норм і культурних цінностей від покоління до покоління. Проведений аналіз дав нам можливість побачити особливості соціалізації української молоді в період переходу від радянської моделі соціалізації до іншої форми варіативної, стратифікованої.

Перед соціологами і дослідниками процесів соціалізації студентства встають інтегральні показники, що посилюються поляризацією суспільства. Сьогодні ми можемо спостерігати трансформацію основних інститутів соціалізації; деформацію ціннісно-нормативного механізму соціальної регуляції і становлення нової системи соціального контролю; дисбаланс між організованою і стихійною соціалізацією; виділяти різночитання між громадськими та особистими інтересами; зростає автономія особистості, що формується і її простір, що тягне за собою непередбачуваність самовираження, творчості та ініціативи молодої людини, без усвідомлення наслідків [60, с. 16].

Роботи в цій галузі поживляють інтерес до вивчення процесів соціалізації в студентській групі, тут можна виявити суттєве оновлення картини процесу соціалізації молоді, як в горизонтальній диференціації, так і стратифікацію, пов'язану з відмінностями в способі життя, освіті, доступі до інформації, доході. Особливість соціологічного вивчення соціалізації

особистості пов'язана з подвійністю об'єкта дослідження «особистість-суспільство».

Особливістю сучасного студентства є те, що процес його включення в суспільне життя йде не тільки через навчальну діяльність і професійну підготовку, а й шляхом формування незалежних матеріально-побутових умов, нових форм прояву власної активності і шляхом вибору форм соціальної взаємодії і соціальної адаптації самим студентом.

Таким чином, досліджуючи проблеми соціалізації молоді, сьогодні можна знайти відповідь на питання про особливості генезису соціалізаційної норми, як результату успішної соціалізації молоді в умовах суспільних змін.

Соціалізація студентів займає важливе місце серед педагогічних проблем, будучи однією з найбільш гострих, багато в чому визначальних перспектив розвитку вищої школи, так як становлення особистості студента в період радикальних змін в житті суспільства вимагає нової парадигми освіти, оновлення змісту навчання і виховання, розвитку інноваційних технологій соціалізації [57, с. 40].

У найзагальнішому вигляді під соціалізацією розуміється та частина процесу становлення особистості, в ході якої формуються найбільш поширені, стійкі риси особистості, в соціально-організованій діяльності, яка регулюється рольовою структурою суспільства.

Період студентства – це той час, коли йде процес активного становлення індивіда як члена суспільства. Людина знайомиться зі своєю майбутньою професією і різними спеціалізаціями всередині неї, набуває певні професійні навички, вчиться взаємодіяти і вести комунікацію з широким колом осіб різної статусної спрямованості. Це можна назвати професійною соціалізацією студентів.

Специфіка професійної соціалізації молоді, полягає в прикордонному стані індивіда між первинною і вторинною стадіями соціалізації, що неодмінно призводить до протиріччя між спочатку освоєними в сім'ї, школі соціальними практиками і новим професійним середовищем.

Необхідно відзначити, що питання особистісної (первинної стадії) соціалізації достатньо повно розроблені в філософській, психологічній та педагогічній літературі: вивчені і описані механізми, умови і чинники первинної соціалізації, на підставі яких побудовані теоретичні моделі, які є орієнтиром для інститутів освіти. При цьому досить слабо розробленими залишаються питання професійної (вторинної стадії) соціалізації як часткової моделі соціалізації студентів [6, с. 94].

На підставі вивчення праць сучасних дослідників можна зробити висновок про те, що професійна соціалізація, яка відбувається в закладі вищої освіти, передбачає включення студента в систему професійних відносин, що є однією зі складових досліджуваної соціалізації. При цьому студент (майбутній фахівець), первинно соціалізована людина зі сформованою системою поглядів, норм і цінностей. У зв'язку з цим обумовлюється необхідність зміни особистості через формування установок-уявлень-відносин до професійної діяльності, що є ще однією (особистісною) складовою професійної соціалізації [3, с. 49-50].

Необхідно відзначити, що професійна соціалізація виконує кілька функцій: розширення і поглиблення ділового спілкування, сприяння адаптації особистості в колективі, розвиток професійної самосвідомості, активізацію діяльності з розширення професійних зв'язків із зовнішнім світом, збагачення соціально-професійної установки особистісного Я як етапу становлення своєї соціальної приналежності.

Для забезпечення професійної соціалізації студентів в процесі соціокультурної діяльності необхідно створити педагогічну ситуацію, яка складається з трьох компонентів:

- перший – готовність студентів до співпраці з професійною спільнотою;
- другий – готовність спільноти до професійної соціалізації студентів;
- третій – технології професійної соціалізації студентів [22, с. 39].

В умовах закладу вищої освіти професійна спільнота може бути представлена кількома складовими: навчальна група, як спільнота майбутніх

фахівців, всі групи (з 1 по 4 курс) спеціальності, соціальні партнери закладу вищої освіти, реальні підприємства і професійні спільноти (асоціації, спілки тощо). Взаємодія з кожною зі складових професійної спільноти виховується педагогічною ситуацією, отже, розширення предмета взаємодії є найважливішим фактором соціалізації студентів. Забезпечити це може соціокультурна діяльність студентів, яка за своїм змістом може бути надзвичайно різноманітною [73, с. 44].

Педагогічну спрямованість соціокультурної діяльності для підвищення рівня професійної соціалізації студентів забезпечить чітке планування цієї діяльності в залежності від основних процесів соціалізації: адаптація, інтеграція, саморозвиток і самореалізація. При цьому філософи і педагоги зазвичай виділяють три сфери, в яких здійснюється професійне становлення особистості: діяльність, спілкування, самосвідомість. Кожну з цих сфер необхідно розглянути окремо. Перша сфера – діяльність. Протягом всього процесу соціалізації людина має справу з розширенням «каталогу» діяльностей, тобто освоєнням нових і нових видів діяльності. При цьому відбуваються ще три надзвичайно важливих процеса. По-перше, це орієнтування в системі зв'язків, присутніх у кожному виді діяльності і між її різними видами. Продукт такої орієнтації можна назвати особистісним вибором діяльності. Як наслідок цього виникає другий процес – центрування навколо головного, обраного, зосередження на ньому і підпорядкування йому всіх інших діяльностей. Нарешті, третій процес – це освоєння особистістю в ході реалізації діяльності нових ролей і осмислення їх значущості [37, с. 148].

Друга сфера – спілкування. Розглядається в контексті соціалізації з боку його розширення і поглиблення, що само собою зрозуміло, якщо спілкування нерозривно пов'язане з діяльністю. Розширення спілкування можна розуміти як множення контактів людини з іншими людьми, специфіку цих контактів на кожному віковому рубежі. Що ж стосується поглиблення спілкування, це, перш за все, перехід від монологічного спілкування до

діалогічного, децентрація, тобто вміння орієнтуватися на партнера, точніше його сприйняття.

Нарешті, третя сфера професійної соціалізації – розвиток самосвідомості студентів. У найзагальнішому вигляді можна сказати, що процес соціалізації означає становлення в людині образу свого Я. На жаль, саме в цій сфері аналізу особливо багато суперечливих позицій, оскільки є кілька різних підходів до структури «Я». Найбільш поширена схема включає в «Я» три компонента: пізнавальний (знання себе), емоційний (оцінка себе), поведінковий (ставлення до себе) [42, с. 86].

Отже, змістовна сторона процесу соціалізації повинна мати якомога більше видів творчої діяльності в позаурочний час, розширення і поглиблення контактів студентів, взаємодія з професійною спільнотою.

Інтеграції основних процесів соціалізації і трьох сфер діяльності може надати професійній соціалізації студентів певну структуру і системність. Наведемо пропонований варіант.

1 курс – початок студентського життя, безумовно, є етапом адаптації першокурсників до навчального процесу, студентської спільноти, групи. На даному етапі передбачається активне залучення студентів до відвідування всіх проведених у закладі вищої освіти заходів. У цьому випадку «діяльність» (перша сфера соціалізація) студентів можна представити у вигляді їх присутності на вишівських та факультетських заходах, наприклад, на «Присвяті в студенти», на концертах «День матері», «День вчителя», капуснику «Скоро перша сесія» та ін.; участі в заняттях факультативів, секцій та гуртків, які працюють у закладі вищої освіти. «Спілкування» (друга сфера соціалізації) розширюється за рахунок встановлення соціальних контактів зі студентами з інших груп і курсів. Крім того, особливо активні студенти залучаються до участі в заходах, чому сприяють такі мистецькі заходи першокурсників як «Ало! Ми шукаємо таланти» і «Осінній марафон». Творча атмосфера підготовки до концертів, запрошення на репетиції однокурсників створюють умови для безпосередніх комунікацій між

студентами і взаємодії зі студентами старших курсів та студентами-кураторами. «Самосвідомість» (третя сфера соціалізації) підвищується за рахунок роботи в двох напрямках: знайомство з обраною професією і профілактикою шкідливих звичок. Перший напрямок реалізується за допомогою участі студентів в освітньому туризмі (відвідування підприємств і знайомство з представниками професії). Другий напрямок забезпечується «тижнями профілактики», різного вектора дії: протиалкогольного – акція «Живий і здоровий», протитабачного – акція «Що ми куримо?» тощо.

2 курс навчання у закладі вищої освіти можна назвати етапом інтеграції, на якому передбачається не тільки відвідування, а й активну участь студентів у заходах закладу вищої освіти. У цьому випадку сфера соціалізації – «діяльність» може бути представлена розробкою сценаріїв свят, виконанням ролей персонажів у театралізованих постановках або демонстрацією своїх здібностей, наприклад, в конкурсній програмі про закоханих і для закоханих «Любов – це ...», в театралізованому концерті тощо. Крім того, ми припускаємо активне залучення студентів до занять на секціях, факультативах і в гуртках за інтересами. «Спілкування», як сфера соціалізації, може бути активізовано за допомогою призначення студентів відповідальними за організацію спортивно-оздоровчих заходів, наприклад, «Спартакіада», «Першість з футболу», «Першість з волейболу», «Першість з лижних гонок», «Найспортивніша» (кімната в гуртожитку) тощо. Крім того, цікавим може бути досвід проведення «вечорів» (поезії, музики, живопису) і політичних дебатів, на яких студенти можуть обговорити як запропоновані теми студрадою, так і будь-які за власним бажанням. Особливу роль в розширенні спілкування відіграє студентське самоврядування, виконуючи завдання якого студенти розширюють коло особистісних і ділових комунікацій. «Самосвідомість», як третя сфера соціалізації студентів, може підвищуватися за допомогою активного спостереження в процесі професійних екскурсій, практикумів або зустрічей з представниками професії, а також дискусій і диспутів, що дозволяють студентам вести

обговорення проблем і тенденцій розвитку галузі, обраної професії або підприємства, яке їх цікавить (установи).

3 курс навчання у закладі вищої освіти ми пов'язуємо з етапом саморозвитку, який передбачає активне освоєння основ майбутньої професії і придбання (або розвиток) професійно-важливих якостей особистості. На цьому етапі студенти не тільки відвідують і беруть участь в заходах, а й повинні залучатися до їх організації і проведення. У зв'язку з цим сфера соціалізації студентів – «діяльність» – представлена розробкою, організацією та участю студентів у святкових, ювілейних чи тематичних заходах, наприклад, свята «День вчителя», «День професії», «Церемонія вручення премії Педагогічний оскар», а також продовженням занять в секціях, гуртках за інтересами та здібностями як всередині закладу вищої освіти, так і за його межами. Наступна сфера – «спілкування» – реалізується за допомогою залучення студентів до організації і проведення просвітницьких заходів.

Необхідно відзначити, що на старших курсах навчання студентів можуть використовуватися форми соціокультурної діяльності, які використовувалися і на молодших. Ця обставина дозволяє закріпити отримані раніше результати або перевести їх на більш високий рівень.

4 курс навчання в закладі вищої освіти збігається з двома етапами соціалізації: саморозвиток і самореалізація, що обумовлює спрямованість соціокультурної діяльності як на подальший саморозвиток студентів, так і на створення умов, що сприяють самореалізації студентів. На цьому етапі сфера «діяльність» представлена продовженням занять студентів в секціях і гуртках, організацією та участю в загальновишівській заходах, наприклад, в святі «Дві зірки». Сфера «спілкування» реалізується за допомогою організації процесу обміну інформацією і адресної взаємодії між учасниками соціокультурного процесу регіонального, державного і міжнародного рівня; за допомогою участі в науково-практичних конференціях і круглих столах, що проводяться професійними асоціаціями, союзами або спільнотами. Сфера «самосвідомість» розширюється за рахунок застосування педагогічного

коучингу, що представляє собою індивідуальні бесіди викладачів, практиків, керівників підприємств (установ) і студентів; крім того, передбачається політична активність молоді, що може виражатися в участі як в молодіжних рухах, так і членство в будь-якій партії. Громадянська активність студентів може проявлятися в організації та проведенні святкових заходів, присвячених святкуванню «Дня Конституції України», «Дня Соборності» тощо.

Навчання в магістратурі відповідає періоду отримання повної вищої освіти і в процесі професійної соціалізації є етапом самореалізації. Безумовно, в період навчання в магістратурі студенти більш активно намагаються взаємодіяти з майбутніми роботодавцями, тому основна активність їх спрямована на вибір майбутнього місця роботи. У зв'язку з цим сфера «діяльність» представлена активною участю студентів в різних заходах («Ярмарок професій», «День служби зайнятості», «День підприємства»), в професійних виставках, які допомагають визначити імідж підприємств і їх профіль. Крім того, зростає наставницька позиція студентів всередині закладу вищої освіти, як правило, магістранти готують ряд важливих заходів: «Посвята в студенти» (для першокурсників). Сфера «спілкування» розгортається за допомогою організації та проведенні акцій, конкурсів, концертів, фестивалів, виставок та інших заходів соціокультурної спрямованості. Особливостями спілкування на цьому етапі є спілкування між студентами різних закладів вищої освіти як одного міста, так й інших міст України. Сфера «самосвідомість» розширюється за рахунок активної взаємодії з представниками майбутньої професії, проходженням тривалої асистентської практики.

2.2. Система конструювання управлінських технологій соціалізації студентів у сучасному ЗВО

Дослідження соціалізації в усьому світі ведуться по самих різних напрямках. Ця проблема має міждисциплінарний характер, розглядається як соціологами, філософами, психологами, так і педагогами. Результатом роботи є велика кількість емпіричних даних і публікацій, але загальноприйнятої теорії до цих пір не існує. Як справедливо зазначається, розгляд методологічних і теоретичних аспектів проблеми соціалізації виявляє, що педагогічна характеристика цього поняття виражається, щонайменше, п'ятьма підходами: соціологічний підхід (соціалізація розглядається як трансляція культури від покоління до покоління, як загальний механізм соціального успадкування, що охоплює стихійні взаємодії і організовані – виховання і освіту); факторно-інституційний (соціалізація визначається як сукупність (множинність, неузгодженість і деяка автономність, а не жорстка ієрархічна система) дії чинників, інститутів і агентів соціалізації); інтеракціоністський підхід (соціалізація передбачає міжособистісну взаємодію, спілкування, без якого неможливе становлення особистості і сприйняття нею картини світу); інтеріоризаційний (соціалізація являє собою освоєння особистістю норм, цінностей, установок, стереотипів, вироблених суспільством, в результаті чого у неї складається система внутрішніх регуляторів, звичних форм поведінки); інтраіндивідуальний (соціалізація є творчою самоорганізацією особистості, перетворенням себе, будується як діяльнісна модель виховання).

У педагогічній науці немає однозначності у визначенні цього явища. Наведемо приклад визначення, яке розглядає її як розвиток і самореалізацію людини протягом усього життя в процесі засвоєння і відтворення культури суспільства. Процес соціалізації постає як сукупність чотирьох складових:

стихійної соціалізації людини у взаємодії і під впливом об'єктивних обставин життя суспільства, зміст, характер і результати якої визначаються соціально-економічними та соціокультурними реаліями; спрямування соціалізації, коли держава робить певні економічні, законодавчі, організаційні заходи для вирішення своїх завдань, які об'єктивно впливають на зміну можливостей і характер розвитку, на життєвий шлях тих чи інших вікових і (або) соціально-професійних груп населення, визначаючи обов'язковий мінімум; щодо соціально контрольованої соціалізації – планомірного створення суспільством і державою правових, організаційних, матеріальних і духовних умов для розвитку людини (виховання); більш-менш свідомих трансформаційних змін людини (самопобудови, самовдосконалення, саморуйнування), що має просоціальний, асоціальний або антисоціальний вектор, відповідно до індивідуальних ресурсів і відповідно і (або) всупереч об'єктивним умовам його життя [41, с. 89].

Процес соціалізації – ізольоване явище, він протікає при впливі (як прямому, так і непрямому) на соціалізованість різних факторів. Фактори соціалізації об'єднуються в чотири групи: перша група – мегафактори (космос, планета, світ); друга група – макрофактори (країна, етнос, суспільство, держава), які впливають на соціалізацію всіх людей, що живуть в певних країнах; третя група – мезофактори («мезо – середній», проміжний), соціалізації великих груп людей (за місцем і типом поселення, в яких вони живуть (регіон; село, місто, селище; за належністю до аудиторії тих чи інших мереж масової комунікації; за належністю до тих чи інших субкультур). Крім того, відзначимо, фактори виділяються в залежності від значущості (від великого до меншого), наприклад, ознаки волі людини, або відсутність її; сформована культура самоорганізації, або відсутність її. Дана класифікація необхідна для обґрунтування цілеспрямованої і нецілеспрямованої соціалізації. Отже, всі фактори умовно можна розділити на чинники, які залежать від волі людей, і фактори, що залежать від волі людей, тобто цілеспрямовану і нецілеспрямовану соціалізацію [49, с. 225].

Протягом всього свого життя індивід вступає в різні відносини, освоює, а також здійснює нові види діяльності, виконує соціальні ролі. Пошук виду діяльності, роду занять, соціальної ролі, а також активне включення в перетворюючу діяльність змінює самого суб'єкта (він стає затребуваним суспільством, що дуже важливо) і навколишній світ [44, с. 117].

Механізмом соціалізації слід вважати прогресивну взаємну акомодацию (пристосовуваність) між активним зростанням людини і умов, що змінюються, в яких вона живе; ідентифікацію та відокремлення особистості, закономірну зміну фаз адаптації, індивідуалізації та інтеграції в процесі розвитку особистості; систему взаємозв'язку: з одного боку, індивід (внутрішня сторона системи), а з іншого боку – соціалізуючі фактори (сім'я, соціальні інститути, способи матеріального виробництва, культура в цілому).

Узагальнюючи наявні дані, визначаємо універсальні механізми соціалізації: традиційний – через сім'ю і найближче оточення; інституційний – через інститути суспільства; стилізований – через субкультури; міжособистісний – через значущих осіб; рефлексивний – індивідуальне переживання і усвідомлення. Для нашого дослідження важливим є, перш за все, інституційний механізм соціалізації: як здійснюється взаємодія студента з таким інститутом соціалізації, як заклад вищої освіти і як в процесі взаємодії він набуває соціально значущі знання і досвід [50, с. 227].

Проблеми вишівської соціалізації носять комплексний і міждисциплінарний характер. Заклад вищої освіти як інститут соціалізації являє собою певну сферу діяльності людини, якість якої визначається рядом параметрів конкретного закладу вищої освіти: соціально-культурний залежить від освітнього, виховного рівня, від якості викладання тощо; соціально-економічний визначається майновими характеристиками – забезпеченістю підручниками, навчальними посібниками, програмами, методиками, інноваційними технологіями тощо; техніко-гігієнічний залежить від умов навчання, технічних засобів оснащення навчального процесу та

інших параметрів. Від рівня цих характеристик залежить не тільки результат діяльності закладу вищої освіти, а й ефективність процесу соціалізації.

Адаптація суб'єктів соціалізації до навчання у закладі вищої освіти (звикання до засобів і методів навчання, включення в студентський колектив) передбачає наявність у змісті навчальних програм загальних гуманітарних, соціально-економічних, загальних математичних та природничих дисциплін. На цьому етапі у студента повинні бути сформовані уявлення про наукові, філософські, релігійні картини світобудови; структури, форми, методи наукового пізнання; суті, призначення і сенсу життя людини; різноманітні форм людського знання; про естетичну цінність, їх значення в творчості та повсякденному житті і вміння орієнтуватися в них; бути знайомим з найважливішими галузями і етапами розвитку гуманітарного та соціально-економічного знання; знати умови формування особистості, її свободи, відповідальності за збереження життя, природи, культури [21, с. 124].

Таким чином, заклад вищої освіти – це сходинка до подальшої соціалізації особистості, ефективність якої багато в чому визначає її подальшу соціалізацію. Вишівською соціалізацією необхідно управляти і створювати оптимальні педагогічні можливості для її ефективності. Цей процес повинен бути спрямований на піднесення людини, створення умов для її вільного самовдосконалення, самотворчості на основі тих вищих духовних цінностей, які є загальнолюдськими. У зв'язку з цим можна припустити, що однією з умов успішної соціалізації є соціально обумовлений зміст і організація роботи у закладі вищої освіти, тобто оновлення системи соціальних зв'язків, які існують в закладі вищої освіти між суб'єктами соціалізації, а отже, всього педагогічного процесу [61, с. 52].

Отже, заклад вищої освіти як інститут соціалізації – це складна система, що характеризується своїми структурними компонентами і зв'язками між ними, які визначають будову і своєрідність моделі вишівської соціалізації.

Актуальність дослідження обумовлена наявністю протиріччя, породженого необхідністю сучасного соціуму в продуктивній соціалізації студента, адаптованого до нових економічних, соціально-культурних процесів, що відбуваються в суспільстві, й інертністю системи вищої освіти, що не в повній мірі забезпечує можливість придбання якісно нових особистісних, соціальних та професійних компетентностей як інноваційного ресурсу індивідуального, соціального і професійного становлення студента.

Успішна соціалізація студента в сучасному закладі вищої освіти задає якісно новий творчий рівень буття (з позиції особистості – прагнення стати суб'єктом різноманітної діяльності: пізнання, спілкування, дозвілля, праці; з позиції соціуму – вміння кожного громадянина вільно і відповідально визначати своє місце в житті, суспільстві, культурі; з позиції майбутньої професійної діяльності – готовність до продуктивного виконання різноманітних функцій на рівні спеціальності). Оптимальна, гармонійна інтеграція залучається в систему взаємозв'язків соціуму на культурному, соціальному, економічному і соціально-політичному рівнях, вимагає обґрунтування основних ідей соціалізації студента в сучасному закладі вищої освіти, що надає процесу соціального, професійного та особистісного особливого, керовано-розвивального характеру [19, с. 20].

Ідея взаємозумовленості розвитку суб'єктності та успішності соціалізації особистості полягає в таких параметрах.

Дана ідея спирається на положення про те, що зміна властивостей і станів одного явища спричиняє певні зміни в іншому, тобто, з одного боку, суб'єктність надає як розвиваючий, так і формуючий вплив на соціалізацію студента, забезпечуючи ефективну інтеграцію того, хто навчається в соціум в рамках особистісної активності по перетворенню себе і навколишнього світу; з іншого – успішна соціалізація студента, як міра його активної включеності в продуктивну особистісно-середовищну взаємодію в рамках соціальних відносин соціуму, пов'язана з нарощуванням суб'єктності і поетапною структурною зміною особистості, що підвищує автономність і соціономність

її поведінки, соціодіяльнісного мислення, освітньої та особистісної рефлексії, що визначають позицію індивіда в соціально-професійній структурі суспільства [9, с. 114].

Ідея взаємозумовленості розвитку суб'єктності та успішності соціалізації особистості дозволяє скласти чітку картину взаємозв'язків і взаємозалежностей між ними, визначити змістовні характеристики і властивості досліджуваних феноменів.

Розвиток суб'єктності формує у студента вміння брати участь в сучасних процесах в умовах швидко мінливого соціуму, забезпечуючи реалізацію студентом життєвих і професійних цілей з позиції особистої свободи і соціальної відповідальності; здійснення своєчасного вибору, адекватного правовим законам і нормам суспільства; активне відтворення накопичених соціальних знань і реальну оцінку своїх можливостей і здібностей по відношенню до навколишнього світу і самого себе. Дані положення перетворюючої активності студента в привласненні і екстеріорізації історично конкретного соціокультурного змісту буття обумовлюють успішність соціалізації (ювентизації), що враховує конструктивні зміни, що вносяться молоддю в суспільні відносини, оновлення соціуму, ініціативну апробацію нових механізмів [11, с. 40].

Багатоетапний процес соціалізації сприяє розвитку суб'єктності студента, тобто забезпечує індивідуальну своєрідність успішного виконання різних соціальних ролей у соціумі, визначає специфіку зовнішньої поведінки студента на основі засвоєних соціальних знань, норм соціуму, прояв активності у власній життєдіяльності та навколишній дійсності, визначає особистісно значущий процес накопичення і збагачення соціального досвіду.

Розвиток суб'єктності особистості виступає своєрідним результатом соціалізації, який виражається в ступені активного засвоєння установок, цінностей, способів мислення, розвитку особистісних і соціальних якостей, які визначають успішність формування індивідуальності студента, розкриття

його своєрідності, відмінності від інших, силу проявів його перетворюючого потенціалу, можливість регулювання самостійних і відповідальних дій і вчинків, спрямованість на самовдосконалення і саморозвиток, що забезпечують оптимальну інтеграцію студента в соціум.

Перебіг і характер соціалізації студента знаходяться в залежності від того, наскільки ефективно відбувається розвиток суб'єктності – поетапне сходження особистості від рівня засвоєння, усвідомлення (суб'єкт пізнання) до рівня оцінки, самооцінки, корекції, рефлексії, контролю над ситуацією з метою вибору оптимальних способів і засобів досягнення намічених цілей (суб'єкт управління); формування перетворюючих сил і здібностей студента, що дозволяють йому вибирати дальність перспектив і оптимальні стратегії життєвого шляху, освітньої та суспільно корисної діяльності (суб'єкт життя – в особистісних, соціальних, діяльно-пізнавальних, комунікативних проявах) [45, с. 5].

Виходячи з вищевикладеного, ми можемо констатувати, що при розвитку суб'єктності процес соціалізації для студента набуває особливого змісту і особливої цінності, а регуляція цього процесу, інтенсивність його організації стають залежними від того, наскільки значимо для ціннісно-сміслової організації життєдіяльності студента використання можливостей соціалізації, тобто інтеріоризації моральних норм і цінностей, включеності громадських інтересів в зміст основних ціннісних орієнтацій особистості (моральні, інтелектуальні, громадські), що забезпечують стійкість особистості, визначеність, послідовність її поведінки, постійність взаємин з навколишнім соціумом, з іншими людьми [47, с. 10].

Розвиток суб'єктності студента за допомогою його активної участі в житті суспільства і ефективного використання своїх знань і здатності гармонійно і самостійно діяти, реалізуючи систему цінностей і її структуру, що відповідає очікуванням суспільства, відбувається ефективно при створенні в процесі соціалізації умов для самоефективності студента, тобто мобілізації позитивної мотивації, інтелектуально-пізнавальних,

комунікативних, перетворювально-діяльнісних ресурсів, поведінкової активності, необхідних для розвитку особистісних якостей того, хто навчається до рівня вищих досягнень, постійного самовдосконалення в особистісному плані і можливості творчої діяльності для суспільства.

Це дозволяє здійснити кардинальний розворот до суб'єктно-розвивального характеру соціалізації в контексті розвитку суб'єктності студента, створити умови для саморегуляції його поведінки, максимально діяльнісної активності, прояву самостійності, розвитку вміння планувати відповідальну поведінку, приймати рішення, здійснювати дії, адекватні соціально-нормативним вимогам соціуму.

Змістовне наповнення ідеї синхронізації цілей, змісту вимог соціуму і соціалізуючого потенціалу освітнього простору розкривається за допомогою категорії «синхронізації», яка описує відносини і зв'язку соціуму (історично сформована соціокультурна форма існування суспільних утворень і соціальних взаємодій людей у спільній життєдіяльності) і освітнього простору (як підсистеми неперервної освіти, в нашому випадку інституту вищої професійної освіти), інтеграцію компонентів всередині кожної заявленої підструктури і тим самим дозволяє визначити перспективи й досліджувати феномени соціалізації студента, суспільства, освітнього простору закладу вищої освіти в єдиному методологічному та смисловому полі [67, с. 38].

Вища освіта включена в широкий соціокультурний контекст, її стан і перспективи розвитку багато в чому визначаються системою існуючих в соціумі зв'язків і відносин. Економіка визначає матеріальну базу, обумовлює зміст вищої освіти в плані структури дисциплін, спектра спеціальностей і професій. У той же час від рівня освіти безпосередньо залежить якість трудових ресурсів, а отже, і стан економіки суспільства. Політична сфера також надає найбезпосередніший вплив. Залежно від рівня демократичності соціальної системи, від ступеня її «відкритості» складається і відповідна система освіти як в плані її структури, так і в плані змісту. З іншого боку,

заклади вищої освіти, формуючи громадянина, впливають на соціально-політичні відносини [68, с. 113].

В соціальному плані вища освіта – важливий механізм, що підтримує як відтворення соціальної структури, так і соціальну мобільність. Накопичений в рамках навчального закладу потенціал знань і особистісних орієнтацій надає активній частині населення можливість переходу в більш престижні соціальні верстви.

Соціокультурне середовище як на макро-, так і на мікрорівні також впливає на систему вищої освіти. Тут маються на увазі певні моральні цінності суспільства, існуючі традиції, вплив соціальної структури. У свою чергу, вища освіта – один з найважливіших способів трансляції новим поколінням накопичених людством знань і досвіду і один з провідних інститутів соціалізації студентства.

ВИСНОВКИ

Спроби перебудувати систему вищої освіти на основі широкого впровадження нових управлінських технологій, стандартів змісту вищої освіти не можуть вирішити протиріч, які накопичилися в системі вишівської освіти, підвищити ефективність управління процесами соціалізації студентів. Необхідно проводити цілеспрямовану роботу в даному напрямку, яка є найбільш актуальною для закладів вищої освіти в умовах сучасної України. Однак існують серйозні протиріччя, які стримують ефективність управління процесами соціалізації студентів. Це протиріччя між: затребуваністю з боку ринку праці не тільки висококваліфікованих, які вміють швидко адаптуватися, фахівців і недостатньою соціалізацією студентів, яка допомогла б їм відповісти на ці вимоги; потребою відродити високі моральні і духовні принципи нашої держави і недостатньою увагою, що приділяється цій проблемі у вищій школі; різноманіттю інформації, одержуваної молоддю, мотивації її на активну діяльність в умовах інформаційного розвитку суспільства і недостатньою затребуваністю цих установок в умовах стандартизованих організацій та змісту вишівської освіти; потребою менеджменту в методологічному обґрунтуванні процесу соціалізації на етапі професійної підготовки у закладі вищої освіти і недостатньому теоретичному осмисленні цієї проблеми; позиціонуванням процесу соціалізації як найважливішого напрямку діяльності вищої школи і недостатньою розробленістю методик і технологій її реалізації; вимоги об'єктивної оцінки рівня соціалізації студента і відсутністю єдиних підходів до моніторингу соціального розвитку, визначення критеріїв і показників успішності соціалізації.

В ході магістерського дослідження виділено чинники, що визначають ефективність управління процесами соціалізації студентів. Розроблено управлінські (сукупність принципів, напрямки, механізми) і організаційно-

педагогічні умови необхідні для успішної соціалізації студентів відповідно до сучасних вимог і на перспективу. Ці положення вносять певний вклад в менеджмент, теорію соціальної педагогіки і теорію професійної освіти, і можуть служити підставою для подальших наукових досліджень в галузі професійної освіти.

На нашу думку, основні дослідження з проблеми управління процесами соціалізації студентів закладу вищої освіти будуть спрямовані на пошук більш ефективних: менеджерських підходів до процесу соціалізації; впровадженню нових психологічних та педагогічних технологій.

Зокрема в роботі показано, що соціалізація як процес і результат трансформації особистості в ході освоєння накопиченого людством досвіду стає головною метою діяльності освітніх установ всіх рівнів в силу: необхідності забезпечити успішну адаптацію особистості в нових економічних відносинах; зміни і нестабільності ціннісних орієнтацій суспільства; зростання конкуренції на ринку праці – перш за все для студентів; вимоги підготовки активного суб'єкта на ринку праці, що вміє ефективно використовувати професійну кваліфікацію, яка є головним капіталом працівника; того, що освіта повинна забезпечити особистості можливість швидко освоювати нові професії.

У дослідженні виділені вимоги до системи професійної підготовки в сучасному закладі вищої освіти: розвиток доступності, якості, ефективності системи освіти; забезпечення запитів адміністрації міста і тісний контакт з роботодавцями, які реалізуються через цільову підготовку і перепідготовку фахівців; соціалізація випускників, що фіксується по успішній адаптації на робочому місці.

Показано, що в сучасному закладі вищої освіти створюються умови для реалізації вимог до процесів соціалізації: цілеспрямована робота адміністрації ЗВО, загальна характеристика системи освіти; постійне розширення інноваційної роботи і підвищення кваліфікації адміністративно-викладацького персоналу; забезпеченість навчально-виховного процесу та

інноваційної діяльності необхідною матеріальною базою; системну співпрацю загальноосвітніх шкіл, установ середньої освіти з закладом вищої освіти; широке впровадження здоров'язберігаючих технологій навчання; міжнародна діяльність.

Нами виділено сукупність принципів організації навчально-виховного процесу, що визначають успішне управління процесами соціалізацію студентів закладу вищої освіти: соціальної спрямованості, індивідуалізації, комунікативності, суб'єктності, прогностичності, системності.

Принцип соціальної спрямованості відповідає за побудову навчально-виховного процесу з позицій соціалізації особистості, як провідної вимоги до результатів діяльності закладу вищої освіти.

Принцип індивідуалізації визначає необхідність побудови навчально-виховного процесу відповідно до особливостей потенціалу і рівня розвитку особистості. При управлінні процесами соціалізації саме на основі цього принципу вибираються індивідуальні траєкторії професійної підготовки. Розвиток умінь: адаптації в різному соціальному оточенні, спілкування, просування власних поглядів, об'єктивного сприйняття відмінних від власних суджень, яке відбувається внаслідок реалізації принципу комунікативності.

Принцип суб'єктності відповідає за організацію навчально-виховного процесу на основі суб'єкт-суб'єктних відносин адміністративно-викладацького корпусу закладу вищої освіти і студентів.

Питання визначення поточних і на їх основі перспективних завдань управління процесами соціалізації студента, а в подальшому фахівця-професіонала вирішуються в ході реалізації принципу прогностичності.

Принцип системності відповідає за системний взаємозв'язок навчально-виховних впливів. Так, запропоновані в дослідженні напрямки і механізми соціалізації розглядаються не як догми, а як взаємопроникаючі елементи, що визначають у взаємодію нову якість – новий рівень соціалізації.

В роботі запропоновані напрямки реалізації виділеної сукупності принципів. Цими напрямками є: забезпечення успішної адаптації студентів;

особистісно-орієнтоване навчання; розвиток духовності особистості; розвиток творчого мислення; підвищення соціальної активності.

Відповідно до цілей роботи успішність адаптації студента є інтегрованим критерієм успішності його соціалізації. У зв'язку з цим забезпечення успішної адаптації в міру освоєння освітніх програм, участі в суспільному житті закладу вищої освіти, взаємодії зі студентами, а також адміністративно-викладацьким корпусом є надзвичайно важливим напрямом соціалізації студентів. Адаптація в новому освітньому середовищі розглядається нами як невід'ємна частина соціалізації. В даному контексті в ході адаптації вирішуються завдання: задоволення вимог особистості до рівня, методів і характеру навчально-виховного процесу; культурного розвитку; становлення професійних якостей студента, а також формування його цільових установок з позиції самореалізації в конкретних соціально-економічних умовах.

Соціалізація особистості припускає розвиток її духовності. Механізмами реалізації даного напрямку є: формування моральних установок, як основи розвитку духовності; прилучення особистості до загальнолюдських цінностей; формування психологічних установок на розвиток духовності.

Формування моральних установок, як основи розвитку духовності, забезпечує саморозвиток особистості в ході прийняття нею духовних цінностей в якості джерела самореалізації. Тобто повинна бути мотивована потреба аналізу власних вчинків з позиції загальнолюдських цінностей.

Залучення особистості до загальнолюдських цінностей ґрунтується на схильності будь-якої особистості до саморефлексії і не тільки з позицій результатів життєдіяльності, а й з позиції самооцінки відповідності цих результатів нормам суспільної моралі. В даному випадку важливо допомогти студенту об'єктивно розглянути причини розбіжностей у власних і зовнішніх оцінках, визначити шляхи виправлення розбіжностей.

Формування психологічних установок на розвиток духовності ведеться на основі аналізу особистісних особливостей студента, його поведінки в різних ситуаціях. При цьому увага приділяється переживанням особистості з приводу неузгодженості між результатами діяльності і ідеалізованою моделлю цих результатів, запрограмованої заздалегідь.

Розвиток творчого мислення реалізується через комплекс механізмів: організація в рамках вишівського компонента стандарту змісту курсів, спрямованих на управління процесами соціалізації; організація роботи студентів за інтересами з позицій реалізації особистісно-орієнтованого навчання; індивідуальна робота зі студентами.

Організація в рамках вишівського компонента стандарту змісту курсів, спрямованих на управління процесами соціалізації, мотивує студентів на: розкриття потенційних можливостей, самоствердження, позиціонування себе в різних соціальних середовищах. Зміст транслюється поетапно. На першому етапі формуються навички самопізнання, через освоєння методів самодіагностики. На другому етапі через різні види тренінгів формуються навички пізнавальної діяльності (системність мислення, швидкість реакції, пам'ять, вміння приймати нестандартні рішення і відстоювати свою точку зору тощо).

Організація роботи студентів за інтересами важливо з позицій реалізації особистісно-орієнтованого навчання. Даний механізм спрямований на групову роботу зі студентами, організованими відповідно з їхніми інтересами, потенційними можливостями, особистісними якостями, рівнем розвитку кругозору і творчого мислення.

Індивідуальна робота зі студентами є природним продовженням особистісно-орієнтованого навчання. Даний механізм використовується при розробці маршрутів індивідуальних траєкторій навчання, коригування адаптаційних процесів, виборі стратегії життєвої самореалізації.

Підвищення соціальної активності як напрямок управління процесами соціалізації реалізується через такі механізми: включення студентів до

наукового і суспільного життя закладу вищої освіти; впровадження варіативних форм навчання, стимулювання самоосвітньої діяльності; формування ціннісних орієнтацій.

Включення студентів у наукове і громадське життя закладу вищої освіти ведеться через їх участь в роботі наукових, професійних та інших об'єднань, конкурсах, конференціях, а також суспільно значущі заходи, що проводяться закладом вищої освіти. Організація різнобічної соціально спрямованої діяльності дозволяє розширити простір соціалізації на основі зв'язку внутрішнього життя установи освіти зі структурами зовнішнього середовища.

Організаційно-управлінські умови, що забезпечують соціалізацію студентів, представлені в роботі через вдосконалення навчально-виховної роботи і підвищення кваліфікації викладацького корпусу. Для оцінки ефективності заходів щодо соціалізації студентів закладу вищої освіти нами була розроблена критеріальна база. В якості критеріїв вили обрані: успішність адаптації студента у закладі вищої освіти, особистісно-орієнтований характер навчання, розвиток духовності особистості, розвиток творчого мислення, соціальна активність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абдикерова Г.О. Евразийская ментальность как основа создания интегральной модели социализации личности. *СОЦИС*. 2009. С. 42-47.
2. Алексеева В. Соціалізація студентської молоді в позанавчальній діяльності як соціально-педагогічна проблема. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: науковий журнал / МОН України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка; [редкол.: А. А. Сбруєва, О. Є. Антонова, Дж. Бішоп та ін.]. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. № 5 (59). С. 419–425.
3. Алексеєнко Т.Ф. Соціалізація особистості: можливості й ризики (соціально-педагогічний аспект). Київ: Педагогічна думка, 2007. 151 с.
4. Андрієнко А. Як віртуалізація змінює форми нашого буття: соціоформа, техноформа, етиформа. *Вища школа*. 2020. № 2. С. 84–99.
5. Андрос Є. І. Всезагальне та індивідуальне в культурі за умов глобалізації. *Людина і культура в умовах глобалізації*: збірник наукових статей / Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України; Благод. організація "Центр практичної філософії"; Міжнародний фонд соц.-економічних і політологічних досліджень (Горбачев-фонд); [редкол.: В. С. Лук'янець, В. Г. Табачковський, В. І. Толстих та ін.]. Київ: ПАРАПАН, 2003. С. 85–92.
6. Анікеєнко Я. Використання сюжетно-рольових ігор в навчально-виховному процесі ДНЗ: напрями вдосконалення. *Дошкільна освіта: від традицій до інновацій*: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців, 11-12 жовтня 2017 року / МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка, Управління освіти і науки Сумської обласної держ. адміністрації, Сумський обл. ін-т післядипломної пед. освіти та ін.; [редкол.: Ю. О. Лянной,

- Л. В. Пшенична, В. І. Шейко та ін.]. Суми: ФОП Цьома С. П., 2017. С. 93–96.
7. Баєва Т.Ф. Соціальна педагогіка й соціалізація особистості: (проблеми, пошуки, перспективи розвитку). *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2010. № 2. С. 10–17.
 8. Балюк А. Особливості професійної соціалізації студентів магістратури соціо-гуманітарного профілю: структурно-функціональна модель. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал / МОН України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка*; [редкол.: А. А. Сбруєва, М. А. Бойченко, О. Є. Антонова та ін.]. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2018. № 6 (80). С. 130–141.
 9. Бачинська Н.В. Мотивація та соціалізація як складові компоненти успішної фізичної реабілітації студентської молоді. *Психологія і педагогіка: актуальні питання: збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції, 12-13 квітня 2019 р. / Східноукраїнська організація "Центр педагогічних досліджень"*. Харків: Східноукраїнська організація "Центр педагогічних досліджень", 2019. С. 113–115.
 10. Береза В. Політична освіта і самоосвіта як фактори політичної соціалізації особистості. *Вища освіта України*. 2015. № 1. С. 58–63.
 11. Бех І.Д. Особливості становлення особистості підлітка в умовах соціальних реалій. *Педагогіка і психологія*. 2017. № 4. С. 37–41.
 12. Бистрова Ю.О. Система психолого-педагогічного забезпечення професійно-трудової соціалізації осіб з психофізичними порушеннями: автореф. дис. ... доктора психологіч. наук: спец. 19.00.08 "Спеціальна психологія"; МОН України, НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2013. 40 с.

- 13.Бійчук Г. Сутність та психологічні особливості формування національного характеру особистості. *Історія в школі*. 2005. № 7/8. С. 1–8.
- 14.Білик О. Соціалізація іноземних студентів у соціокультурному просторі інформаційного суспільства. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: науковий журнал / МОН України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка; [редкол.: А. А. Сбруєва, О. Є. Антонова, Дж. Бішоп та ін.]. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. № 4 (58). С. 439–450.
- 15.Білик О.М. Інформаційні аспекти соціалізації іноземних студентів у соціокультурному просторі України. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, (06-07 квітня 2016 року, м. Суми) / МОН України, СумДПУ ім. А. С. Макаренка; Сумська обл. держ. адміністрація, Ін-т педагогіки НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України; [редкол.: А. А. Сбруєва, С. Б. Кузікова, Г. Ю. Ніколаї та ін.]. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. Т. 2. С. 30–34.
- 16.Богданов В.А. Социально-психологические свойства личности. Ленинград, 1983. – 87 с.
- 17.Бойко О.П. Партнерство школи, сім'ї та органів самоорганізації населення у справі соціалізації молоді. *Педагогіка і психологія*. 2005. № 2. С. 25–33.
- 18.Булгакова В. Проблемно-полілогічне навчання у формуванні соціально адаптованої особистості. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2005. № 5/6. С. 77–83.
- 19.Вакуліч Т. Психологічна підготовка педагогічних працівників до запобігання формування віктимності у процесі соціалізації особистості. *Післядипломна освіта в Україні*. 2009. № 1. С. 17–20.

- 20.Вишневська О.О. Педагогічні умови формування ділової культури студентів бізнес-коледжу в системі соціалізації особистості: Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук. Х., 2002. 19 с.
- 21.Вища школа як соціальний інститут і механізм соціалізації молоді: монографія / Національна академія пед. наук України, Ін-т вищої освіти; [кол. авт.: М. Михальченко, Т. Андущенко, В. Баранівський та ін.]. Київ: Педагогічна думка, 2012. 319 с.
- 22.Воеводіна Т. Специфіка взаємозв'язку процесів соціалізації та самовизначення. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2007. № 4. С. 36–41.
- 23.Вознюк В.В. Роль громадянського виховання в соціалізації особистості старшокласників. *Наукові пошуки: збірник наукових праць молодих учених* / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка; [редкол.: А. А. Сбруєва, О. Г. Козлова, О. В. Михайліченко та ін.]. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. Вип. 4. С. 94–101.
- 24.Гавриленко І.І. Проблема соціалізації особистості у діяльності педагога та керівника навчально-виховних закладів А.С. Макаренка. *Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування: матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів, 20-21 квітня 2011 р., м. Суми* / М-во освіти, науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНМС України; [ред. кол.: А. А. Сбруєва, О. Ю. Щербина-Яковлева, В. А. Косяк та ін.]. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. С. 80–82.
- 25.Галета Я. Соціальний розвиток особистості в умовах інформаційного суспільства. *Рідна школа*. 2017. № 3/4. . 11–14.
- 26.Горбатов Д.С. Сплетня как средство социализации. *Вопросы психологии*. 2007. № 3, май-июнь. С. 106–115.

27. Гришак С.М. Організація позанавчальної діяльності студентів коледжу в процесі соціалізації на основі гендерного підходу. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2013. № 2. С. 47–52.
28. Дёмин А.Н. Психологические механизмы поведения личности в условиях безработицы. *Психологический журнал*. 2006. Т. 27, № 2. С. 31–43.
29. Єрмакова Н.О. Особливості функціонування соціальних ліфтів у сучасній Україні. *Етнічна самосвідомість та крос-культурна взаємодія сучасної молоді: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, (26 березня 2015 р., м. Суми) / НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка, Лабораторія методології і теорії психології та ін.; [редкол.: С. Б. Кузікова, І. М. Щербакова, К. М. Пасько та ін.]. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. С. 65–67.*
30. Єрьоміна І.Д. Проблеми типів соціалізації молоді особистості. *Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування: матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів, 20-21 квітня 2011 р., м. Суми / М-во освіти, науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНМС України; [ред. кол.: А. А. Сбруєва, О. Ю. Щербина-Яковлева, В. А. Косяк та ін.]. Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. С. 202–204.*
31. Жданович Ю.М. Соціалізація юнаків у пластовому гуртку як референтній групі. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2008. № 2. С. 41–45.
32. Завгородняя В. Организация внеучебной художественно-эстетической деятельности как средство социализации студенческой молодежи. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2007. № 4. С. 59–62.

- 33.Зубіашвілі І. Соціалізація особистості в умовах системних змін. *Соціальна психологія*. 2008. № 3(29). С. 180–183.
- 34.Ільїна Ю.Ю. Зміни соціально-психологічної адаптації та спрямованості курсантів та студентів під час навчання у виші. *Дослідження різних напрямків розвитку психології та педагогіки: збірник наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції, 14-15 червня 2019 р.* / Громадська організація "Південна фундація педагогіки". Одеса: ГО "Південна фундація педагогіки", 2019. С. 14–17.
- 35.Кирилюк Г. Державна політика сприяння соціалізації молоді з особливими потребами. *"Сучасна молодь: крок у майбутнє"*: Матеріали Першої Всеукр. наук.-практ. конф. для студ. і аспірантів, 18 трав. 2005р. / Редкол.: В.В.Бугаєнко (відп. за вип.), О.М. Полякова, О.В. Голубнича. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2005. С. 9–13.
- 36.Кіберсоціалізація: життя в новій віртуальній реальності / матеріал підготувала А. Бугайчук. *Управління освітою*. 2020. № 2, лютий. С. 24–44.
- 37.Кіко С.В. Формування комунікативної культури – одна із складових соціалізації особистості. Нові технології навчання: науково-методичний збірник / МОН України; [ред. кол.: О.П. Гребельник, Я.Я.Болубаш, І.А. Шелест та ін.]. Київ: Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2010. Вип. 63: Ч. 2. С. 145–152.
- 38.Клопота Е.А. Особенности формирования Я-концепции людей с нарушениями зрения в процессе их социализации. *Дефектология*. 2013. № 2. С. 35–42.
- 39.Ковальчук Н.П. Історичні аспекти розвитку проблеми соціалізації студентської молоді в зарубіжних дослідженнях. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2009. № 2. С. 71–76.
- 40.Козенко Ю.О. До питання правової соціалізації особи. *Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування:*

- матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів, 20-21 квітня 2011 р., м. Суми / М-во освіти, науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНМС України; [ред. кол.: А. А. Сбруєва, О. Ю. Щербина-Яковлева, В. А. Косяк та ін.]. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. – С. 218–219.
- 41.Копаєва О.М. Психологічний тренінг як засіб оптимізації процесу професійної соціалізації майбутнього спеціаліста. *Методології та технології практичної психології в системі вищої освіти*: друга Міжнародна науково-практична конференція: тези доповідей / МОН України, НПУ ім. М. П. Драгоманова, Ін-т соціології, психології та управління, Каф. практичної психології та психотерапії; [редкол.: В. Б. Євтух, Н. І. Пов'якель, І. С. Булах та ін.]. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. С. 88–90.
- 42.Корженко А.Л. Молодёжная субкультура как альтернативная форма социализации личности в юношеском возрасте. *Вопросы психологии*. 2010. № 2. С. 80–89.
- 43.Корж-Усенко Л.В. Участь викладача вищої школи в соціалізації особистості студента: історичний аспект. *Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів, 20-21 квітня 2011 р., м. Суми / М-во освіти, науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНМС України; [ред. кол.: А.А. Сбруєва, О.Ю. Щербина-Яковлева, В.А. Косяк та ін.]. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. С. 96–97.
- 44.Кочубей Т. Д. Педагогічні умови соціалізації студентської молоді в умовах освітньо-виховного середовища ВНЗ. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: науковий журнал / МОН України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка; [редкол.:

- А. А. Сбруєва, О. Є. Антонова, Дж. Бішоп та ін.]. – Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. № 7 (41). С. 112–119.
45. Кравченко О. Виховуємо соціальну компетентність. *Шкільний світ*. 2006. № 17, травень. С. 5–6.
46. Крамар С.П. Поняття соціалізації. Загальна характеристика процесу соціалізації. *Історія та правознавство*. 2019. № 31/33. С. 2–4.
47. Кремень В.Г. Трансформація особистості в освітньому просторі сучасної цивілізації. *Педагогіка і психологія*. 2008. № 2. С. 5–14.
48. Кубай Н. Масові заходи як засіб соціалізації особистості. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: науковий журнал / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка; [редкол.: А. А. Сбруєва, О. В. Єременко, Михайличенко О. В. та ін.]. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. № 3 (13). С. 32–40.
49. Кубрак О.В. Деякі аспекти проблеми соціалізації сучасної молоді. *Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів, 20-21 квітня 2011 р., м. Суми / М-во освіти, науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНМС України; [ред. кол.: А. А. Сбруєва, О. Ю. Щербина-Яковлева, В. А. Косяк та ін.]. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. С. 225–226.
50. Кугуєнко Г.В. До проблеми співвідношення понять "соціалізація" та "соціальне виховання". *Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів, 20-21 квітня 2011 р., м. Суми / М-во освіти, науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНМС України; [ред. кол.: А.А. Сбруєва, О.Ю. Щербина-Яковлева, В.А. Косяк та ін.]. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. С. 226–228.

- 51.Кудашкіна О.З. Кіберсоціалізація як новий вид соціалізації у віртуальному середовищі. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2011. № 1. С. 12–18.
- 52.Кузьмін В. Соціалізація студентів-сиріт у ВНЗ: соціологічна рефлексія. *Психологія і суспільство*. 2012. № 2. С. 64–68.
- 53.Кузьміна О.В. Кіберсоціалізація – невід’ємна частина процесу формування життєвої компетентності сучасної молоді. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: науковий журнал / МОН України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка; [редкол.: А. А. Сбруєва, О. Є. Антонова, Дж. Бішоп та ін.]. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. № 8 (42). С. 343–348.
- 54.Курбатов А. Социализация подростков в современном обществе. *Педагогика*. 2009. № 3. С. 62–65.
- 55.Курило В.С. Проблеми студентського самоврядування у вимірі соціальної педагогіки: [соціальна педагогіка і соціалізація особистості у вимірі Болонського процесу]. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2005. № 4. С. 4–10.
- 56.Лаундес Л. Друзья и любимые: как их найти и как их удержать: пер. с англ. Москва: Добрая книга, 2002. 319 с.
- 57.Липова Л. Профільне навчання і проблеми соціалізації випускників. *Шлях освіти*. 2008. № 1. С. 38–41.
- 58.Лукашевич М. Проблема цілісного сприйняття особистості студента у контексті соціокультурного середовища ВНЗ: соціально-філософський аспект. *Філософія освіти*. 2006. № 3(5). С. 259–265.
- 59.Любивий В. Соціальний медіа-концепт у контексті формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців. *Вища освіта України*. 2015. № 4. С. 67–73.
- 60.Максименко С.Д. Психічні механізми самореалізації особистості в медіапросторі. *Педагогіка і психологія*. 2013. № 2. С. 14–17.

- 61.Максименко С.Д. Теоретичні проблеми самоздійснення особистості. *Педагогіка і психологія*. 2008. № 1. С. 47–56.
- 62.Максимовська Н.О. Розвиток соціальної активності студентської молоді в процесі анімаційної діяльності. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2012. № 4. С. 31–38.
- 63.Мільто Л.О. Соціально-педагогічні проблеми соціалізації особистості вчителя. *Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування: матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів, 20-21 квітня 2011 р., м. Суми / М-во освіти, науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНМС України; [ред. кол.: А. А. Сбруєва, О. Ю. Щербина-Яковлева, В. А. Косяк та ін.]. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. С. 240–242.*
- 64.Москаленко В. Особливості дослідження соціалізації особистості в інтерсуб'єктній парадигмі. *Соціальна психологія*. 2009. № 5(37). С. 35–48.
- 65.Музиченько К. Фактори і механізми впливу Інтернету на соціалізацію сучасної молоді та вибір її життєвих орієнтирів. *Молодіжна політика: проблеми та перспективи: [збірник наукових праць] / [ред.: С. Щудло, П. Длугош]. – Дрогобич-Жешув: Трек ЛТД, 2015. Вип. 6. С. 251–255.*
- 66.Ніколаєнко С.І. Проблеми адаптації та дезадаптації в процесі правової соціалізації та десоціалізації особистості. *Правовий вісник Української академії банківської справи: науково-практичний журнал / [ред. кол.: Д.М. Лук'янець, Ю.С. Шемшученко, О.Ф. Андрійко та ін.]. Суми: ДВНЗ "Українська академія банківської справи Нац. банку України", 2011. №1(4). С. 27–31.*
- 67.Овчаренко Г. Особливості соціалізації студентів вищого навчального закладу. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2009. № 3. С. 36–42.

- 68.Павліченко А. Ціннісні орієнтації у системі становлення особистості. *Психологія і суспільство*. 2005. № 4. С. 98–120.
- 69.Петров К. Экономическая игра как творческая форма социализации. *Воспитание*. 2005. № 3. С. 15–20.
- 70.Петрунько О. Інтернет як технологія соціалізації дітей і молоді. *Педагогіка і психологія*. 2010. № 1. С. 85–95.
- 71.Пірен М. Єдність тілесного і духовного в процесі соціалізації особистості. *Соціальна психологія*. 2008. № 4(30). С. 94–102.
- 72.Плешаков В.А. Интеграция, киберсоциализация и социальное воспитание: студент и преподаватель в информационном пространстве. *Педагогическое образование и наука*. 2010. № 1. С. 27–31.
- 73.Потапчук Т. Становлення ідентичності студентів вищих педагогічних навчальних закладів. *Вища школа*. 2012. № 7. С. 40–46.
- 74.Потова К. Студентське самоврядування як умова соціалізації молоді. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2007. № 2. С. 42–45.
- 75.Про внесення змін до Закону України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні": закон від 29.11.05 р., № 3127 - IV / Україна // *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 8, 24 лютого. С. 228–229.
- 76.Прокопенко А.Ю. Управление временем как инновационная технология социализации молодёжи. *Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування: матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів, 20-21 квітня 2011 р., м. Суми / М-во освіти, науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНМС України; [ред. кол.: А. А. Сбруєва, О. Ю. Щербина-Яковлева, В. А. Косяк та ін.]. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. С. 257–258.*
- 77.Пшенична Л.В. Вища освіта – дієвий механізм соціалізації молоді. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*:

- науковий журнал / МОН України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка; [ред. кол.: А. А. Сбруєва, О. Є. Антонова, Дж. Бішоп та ін.]. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2015. № 3 (47). С. 480–489.
- 78.Пшенична Л.В. Формування особистісної зрілості молоді як завдання соціалізації у вищій школі. *Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя*: матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції, (19-20 лютого 2015 р., м. Суми) / НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка, Лабораторія методології і теорії психології та ін.; [редкол.: С. Б. Кузікова, І. М. Щербакова, А. В. Вертель та ін.]. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. С. 80–81.
- 79.Радина Н.К. Возрастные и социокультурные аспекты гендерной социализации подростков. *Вопросы психологии*. 2006. № 5. С. 49–59.
- 80.Радул В. Культура та соціалізація особистості. *Рідна школа*. 2018. № 1/2. С. 8–12.
- 81.Рижанова А.О. Сучасна соціалізація студентської молоді в позанавчальній діяльності. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2009. № 4. С. 27–34.
- 82.Розказова О. Особливості соціалізації студентської молоді на сучасному етапі розвитку суспільства. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2005. № 2. С. 23–26.
- 83.Рудкевич Н.І. Етнокультурна соціалізація студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.05 "Соціальна педагогіка"; Київський ун-т ім. Б. Грінченка; [науковий керівник Р. Х. Вайнола]. Київ, 2019. 20 с.
- 84.Русанова О.І. Соціалізація учнів з особливими освітніми потребами у закладі професійної (професійно-технічної) освіти. *Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної

- конференції, 09 жовтня 2018 року / МОН України, Департамент освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації; Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка та ін.; [редкол.: Т. М. Дегтяренко, А. А. Сбруєва, Л. М. Сергєєва та ін.]. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2018. С. 405–412.
- 85.Рябченко В. Освіта, навчання, виховання й соціалізація як поняття й процеси та рамки досягнення ними особистості. *Вища освіта України*. 2011. № 1. С. 46–54.
- 86.Савотина Н.А. Гражданские ценности в контексте проблем социализации студенческой молодёжи. *Педагогика*. 2010. № 7. С. 37–45.
- 87.Семенов О.М. Професійна освіта та особистість в умовах світових інтеграційних процесів. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2. С. 151–155.
- 88.Севастьянова О.А. Студентська молодь у контексті суб'єк-суб'єктних соціалізаційних виховних впливів у ВНЗ. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2008. № 3. С. 14–20.
- 89.Синякова В.Б. Соціокультурні механізми гендерної соціалізації особистості. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А.С. Макаренка; [редкол.: А. А. Сбруєва, М. О. Лазарєв, О. І. Огієнко та ін.]. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. № 2 (12). С. 28–37.*
- 90.Соболева С. Роль соціально-гуманітарної підготовки в процесі соціалізації студентів у сучасних умовах українського суспільства. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал / МОН України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка; [редкол.: А. А. Сбруєва, М. А. Бойченко, О. Є. Антонова та ін.]. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2019. № 1 (85). С. 83–94.*
- 91.*Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції

- молодих учених і студентів, 20-21 квітня 2011 р., м. Суми / М-во освіти, науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНМС України; [редкол.: А.А. Сбруєва, О.Ю. Щербина-Яковлева, В.А. Косяк та ін.]. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. 427 с.
92. Соціально-психологічні проблеми становлення суб'єкта економічної соціалізації: монографія / Національна академія пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка; за ред. В. В. Москаленко. Київ: Імекс-ЛТД, 2012. 205 с.
93. Суворова Л.О. Спілкування як невід'ємна складова соціалізації молодшої людини. *Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів, 20-21 квітня 2011 р., м. Суми / М-во освіти, науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНМС України; [ред. кол.: А.А. Сбруєва, О.Ю. Щербина-Яковлева, В.А. Косяк та ін.]. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. С. 274–275.
94. Тургенева А.О. Соціальна активність в процесі соціалізації особистості. *Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів, 20-21 квітня 2011 р., м. Суми / М-во освіти, науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНМС України; [ред. кол.: А.А. Сбруєва, О.Ю. Щербина-Яковлева, В.А. Косяк та ін.]. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. С. 282–284.
95. У нас побували науковці світу: [20-21 квітня 2011 р. в СумДПУ відбулася Міжнародна науково-практична конференція молодих учених і студентів "Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування"]. *Сумщина*. 2011. № 48/49, 30 квітня. С. 5.

- 96.Філіппов Ю. Молодіжні громадські організації як одні з найважливіших інститутів трудової соціалізації молоді людини. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2008. № 1. С. 23–29.
- 97.Хомич Г.О. Соціалізація особистості в складних умовах життя. *Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції 28 лютого - 1 березня 2019 р.* / МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка НАПН України та ін.; [редкол.: С.Б. Кузікова, Р. Абрамцов, А.В. Вертель та ін.]. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2019. С. 464–468.
- 98.Чигрина Н.В. Читання у процесі соціалізації молоді. *Оновлення соціально-психологічної та педагогічної науки на етапі націєтворення: тези доповідей II Всеукраїнської наукової конференції, 15 березня 2013 р.* / Класичний приватний ун-т; [члени редкол.: В. М. Огаренко, О. В. Покатаєва, А. О. Монаєнко та ін.]. Запоріжжя: Класичний приватний ун-т, 2013. С. 46–47.
- 99.Чикалова М.М. Соціально-педагогічні проблеми професійної соціалізації студентів в іншомовному професійному середовищі. *Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування: матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів, 20-21 квітня 2011 р., м. Суми* / М-во освіти, науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНМС України; [ред. кол.: А.А. Сбруєва, О.Ю. Щербина-Яковлева, В.А. Косяк та ін.]. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. С. 67–69.
100. Шогенова Ф.А. Развитие системы исследовательской деятельности студентов в новых социальных условиях. *Педагогика*. 2010. № 9. С. 84–88.

101. Шусть В. Особливості формування політичних цінностей у процесі соціалізації молоді. *Молодіжна політика: проблеми та перспективи*: [збірник наукових праць] / [ред.: С. Щудло, П. Длугош]. Дрогобич -Жешув: Трек ЛТД, 2015. Вип. 6. С. 103–108.